

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Η΄

ΑΡ.101-102

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Πέρασανε οι γαλάζιες μέρες (ποίημα)

Ν. ΒΡΑΧΙΜΗ: Τò τέλος (διήγημα)

ΛΕΥΤΕΡΗ ΓΙΑΝΝΙΔΗ: Πέντε τραγούδια του Χρυσάνθη (μελέτη)

JOHN KEATS (μετάφραση Κ. Χρυσάνθη): 'Ωδή σ' ένα άηδόνι (ποίημα)

Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ: 'Η διαλεκτική και οι συνέπειές της (μελέτη)

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Βαρκαρόλα (ποίημα)

ΠΑΥΛΟΥ ΛΙΑΣΙΔΗ: Ποῦ 'νά κατηντήσουμε—Στήν κορούν μου (ποιήματα)

ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ: Τέχνη και πόλεμος (μελέτη)

ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗ: Νυχτερινό—Θά σοῦ γράψω ένα τραγούδι (ποιήματα)

ΛΟΥΣΗΣ ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΗ: "Υμνος στή νέα γενιά (ποίημα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΝΙΟΒΡΗΣ—ΔΕΚΕΒΡΗΣ 1943

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Έτησία συνδρομή για τὸ ἔσωτερικὸ 5 σελίνια
» » » ἔξωτερικὸ 6 »
Κάθε τεύχος 1 σελίνι.

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερόνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Πνευματικὴ ἀδράνεια.—Μιά σημαντικὴ δωρεά.—Τύπος.—Νέα Βιβλία.—'Αλληλογραφία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ:

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ: Τὸ δράμα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κύπρῳ (μελέτη)

Θ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ: Ἡ καλλιπέπεια (μελέτη)

† Κ. ΚΑΒΑΦΗ: Ὁ Σακεσπῆρος περὶ τῆς ζωῆς (ἄγνωστη μελέτη)

Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ: Οἱ ἄμαρτωλοὶ ποὺ ἔκτισαν ἓνα παράδεισο (γεωργικὸ διήγημα)

ΑΠΗ ΑΚΑΜΑ: Παραβολές.

Ποιήματα: Ν. Βραχίμη, Ν. Κρανιδιώτη, Π. Λιασίδη, Κ. Μόντη.

Δημοτικὰ τραγούδια: Α. Πανάρετου, Ν. Παπανικόλα, Γ. Κεφάλια.

Μελέτες γιὰ τὴ νεοελληνικὴ καὶ κυπριακὴ λογοτεχνία: Θ. Σοφοκλέους, Κ. Χρυσάνθη, Κ. Προυσή, Ν. Κρανιδιώτη.

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Η'
ΑΡ. 101-102

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΝΙΟΒΡΗΣ
ΔΕΚΕΒΡΗΣ

} 1943

ΠΕΡΑΣΑΝΕ ΟΙ ΓΑΛΑΖΙΕΣ ΜΕΡΕΣ

Πέρασανε οί γαλάζιες μέρες, τὰ καράβια φύγανε,
μαθήσανε τὰ δέντρα στην αύλή μας,
σβυστήκανε τὰ ρόδα από τὰ χείλη μας
καί φώλιασε ό χειμώνας στην ψυχή μας.

Γκριζοι ούρανοι χαμήλωσαν την πλήξη τους
στις στέγες της θλιμμένης πολιτείας,
κ' ήρθανε τὰ κοράκια μαύρα κι' άπιαστα
σάν τύψεις μιᾶς άβέβαιης άμαρτίας.

Κι' όμως! Έδω ήτανε τὸ φῶς κ' ή αύγή,
κ' ή λευτεριά, κ' ή άγάπη, κ' ή άλήθεια,
κ' ήτανε ή ώμορφιά μιᾶ προσταγή,
πού φύσκωνε και θέρμαινε τὰ στήθεια.

Ποιὸς τάχει διώξει τώρα από τή γῆ,
ποιὸς τάχει σβύσει τώρα άπ' την καρδιά μας;
Και φύγανε μακρὰ οί καλοί θεοί
κ' ἔμεινε μόνο ό θάνατος κοντά μας;

"Ω! "Ας ήταν πάλιν νά ξανάρχονταν
της λευτεριᾶς τ' άγαπημένα χρόνια...
"Ας ήταν στην καρδιά μας την παράφορη
νά ξαναγύριζε ή άγάπη αίώνια... "

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ

Εἶνε ἡ πρώτη νύχτα! Ἡ πρώτη νύχτα αὐτῆς τῆς περιόδου. Γιατὶ τὴν αἰσθάνομαι νὰ ἔρχεται, νὰ καλπάζει. Θὰ καταλάβει τὴν εἰμαρμένη μου πάνω στὴν τροχιά της καὶ θὰ τὴν ἐξαναγκάσει νὰ ζήσει τὴ ζωὴ ποὺ ἐπιβάλλει ἐκείνη. Διαφορετικά ὁ κίνδυνος νὰ ἐπιροχιαστεῖ εἶνε μεγάλος. Μπορεῖ καὶ νὰ τὴν καταστρέψει. Ἔτσι συνέβη καὶ προηγουμένως. Ἔτσι συμβαίνει πάντα. Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς ξέρω. Δυστυχῶς!

Νά, ἔριξε μόλις δυὸ σταγόνες ἀπὸ τὸ ἀκατονόμαστο ὑγρὸ τῆς ἀκριβῶς μέσα στὸ χῶρο τοῦ κρανίου ποὺ περικλείει τὸν ἐγκέφαλο, τὸν μόλυνε καὶ τί εὐτυχία! σὲ σκέφτομαι διαρκῶς. Ἐννοεῖς, ἡ Δνίς Λ... εἶνε μιὰ ἐξαιρετικὴ νέα. Σχεδὸν ἰδεώδης! Πολλὲς φορὲς ὅταν κουβεντιάζουμε μόνοι σ' αὐτὸ τὸ ἐρημικὸ σπίτι ἀντιλαμβάνομαι ὅτι κάποια ἄλλη ζωὴ ὑπάρχει ὅπου τὰ πρόσωπα εἶνε ὑποχρεωμένα νὰ ἀποβάλλουν διαρκῶς τὸ βῆρος τῆς σάρκας γιὰ νὰ κινουῦνται περισσότερον ἄνετα. Ἄν δὲν εἶχα διαβάσει τόσο Φυσικὲς Ἐπιστῆμες πολὺ εὐκόλα θὰ τὴν ὀνόμαζα νέα τῶν ὀνείρων μου. Ἐπομένως θὰ καταβάλω ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλεια σ' αὐτὰ τὰ γραπτά. Τοῦλάχιστον ὅσο μοῦ εἶνε δυνατό. Πρέπει νὰ κρητῆσουν τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων.

Αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ἐσύ, ἐσὺ ἡ ἀγαπημένη μου ποὺ με ἀρνήθης, ἔπαψες νὰ εἶσαι ὦραία! Πρέπει νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσω μὲ κανένα φοβερὸν ὄρο; Εἶσαι ὦραία, μὰ τὸ Θεὸ τῆς ὑπάρξεως! Ἐκατὸν τοῖς ἑκατῶν θηλυκό. Ὅσον ποτέ. Περιστρέφεται ἀκόμη ἠδονικὰ μέσα στὸν ἐγκέφαλο μου ἐκεῖνο τὸ ὑπέροχο σῶμα ποὺ καλύπτει τὴν ψυχὴ σου, τὴ βρωμερὴ ψυχὴ σου. Καὶ ἡ περίοδος αὐτὴ ἔρχεται, καλπάζει γιὰ νὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μελετῶ τὴν ὁμορφιά σου, κατὰ κλειστός ἐδῶ κάτω. Ὑποχρεωμένος νὰ ἐντείνω τὴ μνήμη μου ποὺ διαρκῶς ἐξασθενεῖ. Τὴ μνήμη μου; Τὴν ὑπαρξὴ μου ποὺ εἶνε ὅλη ἡ ἀνάμνηση σου διαρκῶς τείνουσα νὰ γίνεῖ ἐντονώτερη αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς φρίκης καὶ τῆς μοναξιάς. Τί κρῖμα! Εἶχα στὸ νοῦ μου νὰ μελετήσω τὴ σύσταση τοῦ ἀτόμου ἢ τίς χημικὲς ἀντιδράσεις τῶν Ἀλκαλίων. Ὅλα αὐτὰ κινουῦνται μέσα σένα κόσμῳ ὑγείας καὶ ἀλληλουχίας ποὺ ἐπιδρᾷ καταπραῦντικά στὰ πολὺ ἐκλεπτισμένα ὅπως ξέρεῖς νεῦρα μου. Ἄν ἀρχίζω νὰ συνηθίζω τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου ἢ τὴν ἀνίατη θλίψη τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα (ἐλπίζω νὰ μὴν ἐξάπτω τὴ ματαιότητα τῆς ἀλαζονείας σου), αὐτὸ ὀφείλεται ἀσφαλῶς στὶς μελέτες μου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἄλλα καὶ σὲ σένα. Πρέπει νὰ εἶμαι δίκαιος, πρὸ παντὸς δίκαιος γιὰ νὰ μπορέσω κάποτε νὰ δικαιολογήσω καὶ τὸν ἐαυτό μου ὅταν παραστῇ ἀνάγκη χωρὶς τύψη συνειδήσεως.

Ἄλλὰ ὅπως σοῦ ἀνάφερα καὶ προηγουμένως ἡ Δνίς Λ... ἐπισκέπτεται τὴν κατοικία μου. Τοῦλάχιστο κάθε δεκαπενθημερία. Καὶ ἂν δὲ μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη μου, ἡ τελευταία ἐπίσκεψη της ἦταν κατὰ ὄχτῳ μέρες ἐπισπενσμένη. Χωρὶς αὐτὸ νὰ μποδίζει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ὁμορφιάς σου. Θὰ ἤθελα πολὺ νὰ εἶχα μιὰ τελευταία φωτογραφία σου. Γιατὶ ὑπάρχει τίποτε τὸ συγκεκριμένο; Ἡ καλλίτερον, ὑπάρχει τίποτε περισσότερο συγκεκριμένο ἀπὸ

τὴν ὁμορφιά; Ἐὰν μοῦ πεῖς γιὰ τὴν ἀφή καὶ τὴ γένεση τῆς ἡδονῆς, κάνεις λάθος. Ἀποχτηνώνει. Σιωπή...Σιωπή... Ἀρχίζω νὰ μὴ ξέρω ἂν εἶσαι ὠραία ἢ ἂν ἐκφράξεις ὠραία τὴν ἡδονή. Σιωπή...

*
Ἔτσι ἔγινε. Ὅπως εἶχα μαντέψει. Ἡ εἰμαρμένη μου ἔχει ὑποδουλωθεῖ τελείως στὴν ἐπίδραση τῆς ἀκατανόμαστης αὐτῆς κατευθύνσεως ποῦ ἀρκοῦμαι νὰ τὴν ὀνομάσω περίοδο.

Ἡ δεσποινὶς Λ...ἐλάμπρυνε τὴ μοναξιά τῆς κατοικίας μου. Διέκοψα λοιπὸ τοὺς ρεμβασμὸς τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῆς κράτησα συντροφιά. Ἦταν ντυμένη, ὅπως πάντα, ἐξαισία. Πολὺ ἀπλᾶ καὶ πολὺ σίχ. Λίγο περισσότερο κοκκινάδι στὰ μῆλα τῶν παρειῶν πρὸς τὰ ἑπάνω, σχεδὸν στοὺς κροτάφους.

Ὅλα αὐτὰ ὀκτώ μερες πρὶν τὴν καθιερωμένη τάξη τῶν πραγμάτων.

Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ συντροφιά τῆς εἶνε πολὺ εὐθυμη. Κάτι ποῦ μοῦ χρειάζεται. Ἐχει ὅμως τὴ φοβερὴ συμμετρία τῆς ἀτομικότητος τῆς καὶ αὐτὸ μοῦ χρειάζεται ἀκόμη περισσότερο. Πολλὲς φορὲς καταλήγει ἔλκυστικὴ ἐνῶ εἰς τὸ βάθος ἱκετεύει διαρκῶς νὰ ἐξαγνιστεῖ ἡ ἁμαρτία χωρὶς νὰ εἶνε βέβαιη ἂν ὑπάρχει τέτοιο πρᾶγμα. Ἰκετεύει ὅμως.

Γιὰ μιὰ στιγμή τῆς ἔδειξα τὰ μαλιά μου ποῦ ἄρχισαν τελευταίως νὰ μὲ στενοχωροῦν μὲ τὸ νὰ δείχνουν ὀλοένα καὶ περισσότερο τὸ πολὺ γερὸ κούτελο ποῦ εἶνε ἐπιφορτισμένοι νὰ στηρίζουν οἱ ὄμοι μου.

—Θὰ χάσω τὰ μαλιά μου, τῆς εἶπα μὲ εὐπροκάλυπτη πικρία καὶ ἔσυρα τὸ χέρι ὡς τοὺς βαθεῖς κόλπους.

—Ὅχι, μὲ ἐπρόλαβεν ἐκεῖνη. Ὅχι. Αὐτὸ εἶνε ἀδύνατο. Σχηματίζουν μόνο τὴν ἐξωτερικὴ φυσιογνωμία σου.

—Γιατί λὲς ἐξωτερικὴ;

—Πιστεύω στὴν ψυχὴ.

—Στὴν ψυχὴ;

—Ναί. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ ἔμαθα αὐτὸ τὸ δρόμο. Ὅδηγεὶ πλησιέστερα πρὸς τοὺς οὐρανοὺς.

—Εἶνε οὐρανοὶ χωρὶς Θεοὺς.

—Εἶνε ἀρχετοὶ οἱ οὐρανοὶ!

Καὶ ἔπειτα χωρὶς νὰ μὲ ἀφήσει νὰ προχωρήσω, «δὲ θὰ μοῦ προσφέρεις ἓνα τσάι;» Ἐγὼ ὅμως ὑπῆρξα πολὺ ἀδέξιος. Ἀκοῦς ἐκεῖ! «Δὲ θέλω νὰ προσφέρουμε ἔδαφος στὴν οἰκειότητα. Εἶμαι ἀνίκανος νὰ διατηρήσω τὸν καλὸν ἑαυτὸ μου μέσα στὰ ὄρια αὐτὰ τῶν χαλαρωμένων νεύρων!» Ἀκοῦς ἐκεῖ! Οἰκειότητα! καὶ χαλαρωμένα νεῦρα! Εὐτυχῶς ὅμως. «Μὴ φανερώσεις ποτὲ τὰ ἐλαττώματά σου. Πρωτιμότερο ν' ἀφήνεις τοὺς ἄλλους νὰ τὰ ἀνακαλύπτουν. Διατηροῦνται περισσότερο ἔτσι οἱ σχέσεις.»

Ἀκοῦς; Αὐτὸ εἶνε γιὰ σένα. «Διατηροῦνται περισσότερο κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ ΣΧΕΣΕΙΣ». Θὰ ὁμολογήσεις, βέβαια, ὅτι ἐσὺ δὲν εἶχες αὐτὴ τὴν ἐπιτυχηὴ προσποίηση ἀβρόδτητος.

*

Ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ στὴν ἴδια μικρὴ πόλη. Κάτι τὸ ἐντελῶς ἔξευτελιστικὸ ἀποβάλλουν κάποιες ἀόριστες νύχτες οἱ πόροι της. Δὲν ἐξηγεῖται διαφορητικὰ γιατί ἡ ἀτμόσφαιρα της ἀναδίδει ἀναθυμιάσεις πουλημένου ἔρωτος, μάλιστα κακῆς ποιότητος. Τὶς ἐξαισιες ἀκόμη νύχτες ποὺ ὅπως ξέρεις πάντα ἓνα τρελλὸ πουλὶ κελαδαίει μέσα στὶς φλέβες τῶν ἀνθρώπων, ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ μέρος, τὸ τρελλὸ πουλὶ συμμαζεῦει τὰ φτερά του καὶ γίνεται δειλό. Μυρίζει ἀναβαλλόμενο ἔγκλημα.

Εἶναι κάποιος μεγάλος καὶ χαμερπῆς ἐγκληματίας ποὺ διαρκῶς σκέφτεται ἀνήκουστα πράγματα. Ἐνα ματωμένο μαχαίρι καιροφυλακτεῖ. Προσπαθῶ νὰ ἐμψυχῶνῶ κι' ἐγὼ τὸν ἑαυτὸ μου μὲ γελοῖες προτροπές. «Πρέπει νὰ εἶσαι γενναῖος» ἢ «Ἀκόμη λίγο καὶ φτάνουμε». Ἄν μὲ ρωτῆσει ἓνας, ὁποιοσδήποτε, μὰ ποῦ; Δὲν ἔχω βέβαια ἀπάντηση.

Καὶ τὶ τρομερὸ πρᾶγμα αὐτὴ ἡ καθημερινότης τῶν πάντων. Φαίνεται ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει καταδικάσει αὐτὸ τὸν τόπο σὲ ἰσόβια δεσμὰ καθημερινότητος. Καταναγκαστικὴ δουλεία ἐφ' ὄρου ζωῆς. Δὲν μπορεῖ νὰ φορέσει ἐπιτέλους ἓνα βράδυ τὴ μεγάλη τουαλέττα ποὺ ὅλα ἀνεξαιρέτως εἰτοιμάζουν γιὰ τὴν περίστασι σ' αὐτὸ τὸν κόσμο καὶ νὰ παρακολουθῆσει τὴν πρώτη τοῦ ἔργου ποὺ ὀνομάζεται «Ἡ Μεγάλῃ Καρδιά». Σὲ διαβεβαιῶ ἀρχίζω ν' ἀμφιβάλλω γιὰ πολλὰ πράγματα. Δὲν μπορῶ νὰ ἔχω φαντασία. Καὶ τὸ χειρότερο, δὲν ἀναγνωρίζω τὸν ἑαυτὸ μου. Ἴσως γι' αὐτὸ ἀναγκάζομαι νὰ περνῶ τόσες ὥρες, τόσες μέρες καὶ νύχτες στὸ ἐρημικὸ σπίτι μου.

(Ὁ Θεὸς νὰ εὐλογεῖ...) Ἐδῶ παραλείπεται ἓνα ὄνομα. Ἐπίτρεψε αὐτὴ τὴ μικρὴ ἰδιοτροπία.

Κάτι σκιερές, θαμπές γραμμές προσπαθοῦν κάθε μέρα καὶ περισσότερο νὰ ἀναρῶσουν τὴ διαύγεια αὐτοῦ ἐντός μου κρατεῖ τὸ κάθε τι σὲ ἀρμονικὴ ἀναλογίης φωτὸς καὶ ἀποστάσεως. Μόνο ἐσὺ προβάλλεις ἀμείωτη, ἀνυπέβλητη, μὲ τὸ χαμόγελο τοῦ συντελεσθέντος μεγαλείου. Τότε δὲ θυμᾶμαι τίποτε ἄλλο. Ἄν μποροῦσες νὰ κυριαρχήσεις ὀλότελα καὶ νὰ σβύσεις μὲ τὸ φῶς τῆς παρουσίας σου τὶς μαύρες κηλίδες τῆς ψυχῆς! Ἄπο ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει αὐτὴ ἡ ψυχὴ; Σιωπῆ, Σιωπῆ! Σὲ ἱκετεύω!

Ἡ νύχτα ἀπλώνεται χωρὶς κανένα μέτρο. Ὑπερασπίζει τοὺς ἐκτεταμένους χώρους τῆς διψασμένης ψυχῆς ποὺ ἀντηγεῖ κενό.

Λοιπόν; Κολυμπῶ μέσα στὸ κενό. Ἐσὺ; Ἐσὺ, πῶς περνᾷς σὲ παρακαλῶ; Ἡ νοχέλια θὰ ἐξερεθίζει φαντάζομαι ἐκείνες τὶς καμπύλες τοῦ σώματος καὶ ἀναγκάζεσαι νὰ στενοχωριέσαι. Ἐπειτα τὸ προσβεβλημένο συμπαθητικὸ σου σύστημα; Δυστυχῶς, ὑποθέτω πῶς δὲ θὰ μπορεῖ νὰ ἀδιαφορεῖ καὶ ἡ σύγχυσις προμηνύεται πλήρης. Ἐκτὸς ἐάν... Ἐκτὸς ἐάν κανένας μικρομπαγαπόντης σχεδιάζει πάλι δίπλα σου τὴ μεγάλη κλοπὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄ! Σὲ παρακαλῶ μὴ καταδεχθεῖς νὰ ἀναφέρεις πουθενὰ ὅτι κάποτε ἔπλαθα ὄνειρα τῆ στιγμῆ ποὺ ἦσουν ἀπλάι μου. Μπορεῖ νὰ τὸ μάθει ἡ Δνὶς Α... καὶ δὲ θὰ τὸ ἤθελα διόλου. Εἶνε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα φυσιογνωμία. Λάθος. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα προσωπικότης. Θὰ δεῖς καὶ σύ. Θὰ σὲ κρατήσω ἐνήμερον.

*

Κάποτε με καταλαμβάνει ἡ ἐπίγνωση τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Παλιὰ ἱστορία ὅτι εἶνε ἡ συνισταμένη δυνάμεων πολλῶν καὶ ἑτεροκλήτων. (Ἡ λέξις δύναμις πρέπει νὰ νοηθεῖ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν τῆς ἔννοια: Ἐκφρασις δυναμικότητος. Δυναμικότης: Ποσότης ἐνεργείας ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ καλόν, αὐτοτελές, τείνουσα πρὸς ὅλες τὰς κατευθύνσεις πού ἐσήμανε ἡ ἀνθρώπινη ὁρολογία). Ἡ ἐπίγνωση τῆς ὑπεροχῆς του μέσα στὸν κόσμον τῆς δημιουργίας σφραγίζει τὴ συνείδηση μου. Ἀλλὰ ἡ πεποίθησις τῶν διαλεγτῶν πού ἀνυψῶνται πάνω ἀπὸ τὸ γένος καὶ δοκιμάζουν μὲ τὴν ὑπερφιάλτιση τοῦ αἵματος νὰ μετατοπίσουν τὰ ὄρια φουσκῶνει τὸ στήθος, εὐρύνει τὴ συνείδηση καὶ καταργεῖ τὴν ματαιότητα τῆς ἐκλεπτισμένης μελαγχολίας. Εἶνε οἱ στιγμὲς πού ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ποιητής: Ἄξιος νὰ δημιουργήσῃ μεταχειριζόμενος τὸ ρυθμὸ (ἢ τὴν παραφωνία) ἢ τὴ νόση. Ἀκούω τότες ν' ἀντηγεῖ μέσα στοὺς ψηλοὺς θόλους τῆς ὑπάρξεως ἢ φωνὴ πού ὀδήγησε τοὺς σοφοὺς ἢ τοὺς μεγάλους ἑξερευνητὰς στὰ ὄρια ἐκεῖνα πού τὸ περρωμένο καὶ ἡ ἀπροσδιόριστη σοφία τῶν διατάξεων ἀναμιγνύονται. Ἡ πολιτεία τοῦ μέλλοντος διαγράφεται μέσα σὶδὸ ἡμίφωσ τῆς διαισθήσεως καὶ τῆς ἐνοράσεως. Τὸ πυρῶν χρωμένον σίδηρον καίει καὶ ἡ δύναμις πού περικλείουν τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καταστρέφει. Ὅμως ὑπάρχουν στιγμὲς πού ἡ ἀνθρώπινη δύναμις ξεπερνᾷ κάθε σταθμὸν καὶ κάθε μέτρον. Τῆκει τὸ χρόνον. Τὸν ἀνακαλεῖ ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς βυθοὺς τῶν αἰώνων τοῦ παρελθόντος ἢ τρέχει καὶ τὸν προφτάνει στὴν κορυφὴ τῆς ἀδημιούργητης ἀκόμη προσπάθειας τοῦ ὀμιγλώδους μέλλοντος. Ἀλλὰ τί τρελλὸς πού εἶμαι!

Ὅταν θὰ ἔχει συμπληρωθεῖ ὀριστικῶς ἡ σφαῖρα μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες τοῦ ἀγαντοῦ καὶ ἡ ἐπιστήμη θὰ σημειώσει τὸν πρῶτον μεγάλο σταθμὸν τῆς σκέψεως, ἡ ἐπιθυμία πῶς θὰ σταλάζει τὴν ἀθεράπευτην ὑποκίνησην τους μέσα στὸ αἷμα μας; Πῶς θ' ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος; Ἐσὺ; Ποιὰ θέσις θὰ κατέχεις ἐσὺ μέσα σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία τοῦ μέλλοντος καὶ τῶν ὀρίων; Ἀπλοῖστατα, δὲ θὰ ὑπάρχεις, ὦ! ὑπέροχη! Ἀμφιβιλλεῖς; Ἄν αἰσθάνεσαι ὅτι πρέπει ν' ἀμφιβάλλεις ἀσφαλῶς ἔχεις δίκαιον. Θὰ ὑπάρχεις φρασμένην στὸ ἀπροχώρητον. Θὰ συγχωνευθεῖς τότε ἀσφαλῶς μὲ τὴν Δα Δ. . . . . γὰρ νὰ μπορεῖς νὰ ἀντεπεξέλθεις. Ἴσως ἀκόμη καὶ ἡ Ἀνίς Λ. . . . . νὰ μὴ μπορεῖ ν' ἀποφύγει τὴ συγχώνευση. Μήπως ἀρχίζεις νὰ χάνεις τὸ νόημα; Μὰ ἀκριβῶς ἔτσι πρέπει. Δὲ θὰ ὑπάρχει τὸ περιορισμένον νόημα τῆς φορμαρισμένης ἀντίληψης, ἂν αὐτὸ εἶνε δυνατό. Ἀλλὰ βέβαια ἡ δυνατότης αὐτὴ εἶνε ἡ δυνατότης τοῦ μέλλοντος. Τότες πῶς θ' ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος; Μὰ κῦταξέ καλά, βαθιὰ μέσα σου. Πάντως δὲν εἶνε διόλου ἀλήθεια ὅτι οἱ αἰῶνες διαρκῶς παρίστανται μάρτυρες τῆς ἴδιας ἀγάπης. Τώρα δὰ μόλις ἀρχίζει ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίζῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ αὐτό, θέλω νὰ μὲ πιστέψεις, πρόκειται νὰ . . . . .

Ἐλπίζω νὰ ἐξακολουθεῖς νὰ βρίσκεις ἐνδιαφέρον. Ἄν ὑπῆρξα πολὺ φλύαρος κάπου ἢ ἄλλου πάρα πολὺ βραχύς, σὲ παρακαλῶ κάμει χρῆσιν τῶν δίκων σου δυνάμεων. Θὰ πλησιάσουμε περισσότερον. Ἡ ἐπιστήμη, ἂν δὲν κά-

νω λάθος, σὲ τέτοιου εἴδους περιστάσεις, μεταχειρίζεται τὴν ἀφαιρετικὴ ἢ προσθετικὴ φαντασία. Ὑπάρχει ἀρκετὸ περιθώριο καὶ γιὰ τὲς δυὸ.

Τὶ βαθιὰ πού ἀναπνέω! Ἔτσι αἰσθανόμουν καὶ ὅταν σὲ πρωτογνώ-
ρισα. Πρὶν τελειώσω ὅμως ἀπόψε μὲ ὄλο τὸ θάρρος πού μοῦ δίνει τὸ εἶδος
αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, θὰ σοῦ μεταφέρω λίγα λόγια ἀπὸ μιὰ τυχαία κουβέντα
μὲ τὴν Δα Λ . . . . . Ἐγκαθιδρύεται σιγᾶ, σιγᾶ μέσα στοὺς κύκλους μας.
Μήπως δὲ χροιαζόμεστε συναναστροφῇ;

— « Ἀγαπῶ τοὺς ἀνθρώπους πού διατηροῦν πινακοθῆκες. Μετατρέπουν
σὲ σχῆμα τὰ χτυποκάρδια τῆς συνείδησης ἢ τῆς καρδιάς, τῆς πάλης καὶ τῆς
ἀγάπης, πού διατηροῦν τὴ ζωὴ. Ἔτσι ἀντιλαμβάνουμαι. Εἶνε ὅμως ἄλλοι
πού μεταφέρουν ἐντὸς τοὺς τὴν πινακοθήκη τους. Αὐτὸ τὸ ὕλικὸ ἔσαι.
Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶνε... Τί εἶνε; Μπορεῖς νὰ τοὺς χαρακτηρίσεις;

— Ἄθεράπευτοι;

— Προσδιόρισε τοὺς τρυφερώτερα. Βάλε τοὺς μέσα στὰ πλαίσια τῆς
ἀγάπης.

— Ἐρωτευμένοι μὲ τὰ εἰδῶλα τῶν...

— Ὅχι ἔτσι. Πρέλει νὰ τοὺς φανταστῆς ὡς ἀντικείμενα τῆς ἀγάπης.

— Τὰ μοναδικά.

— Μὲ ἐνδιαφέρει ἐξαιρετικὰ ἢ τελευταία στιγμή τοῦ ἀνθρώπου.

— Ἀλήθεια πῶς σβύνει αὐτὴ ἡ συνείδηση πού μεταφέρει τόσο χρόνο,
τόσο πόθο, τόσην ἐλπίδα, μῖσος καὶ ἀπέχθεια;

— Ὅπως ὁ ἄνδρας μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γυναίκας;»

Αὐτὸ τὸ ρώτηξε ἐκείνη. Ἐκοκκίνισε καὶ ἔφυγε.

Θὰ φροντίσω νὰ σοῦ στείλω μιὰ φωτογραφία της. Εἶναι τόσον ὑπέ-
ροχη ὅσον ἦσουν καὶ ἐλπίζω νὰ ἐξακολουθεῖς. Ὅσο γιὰ τὲς ἀπαραίτητες
διαφορὲς ἐπιφυλάττωμαι. Προκαταβολικά, δὲν κερνᾶ τὸν ἑαυτὸ της σταγόνα,
σταγόνα, μὲ τὴν κίνηση, τὸ βλέμμα, τὴ λέξη, τὸν ψῆυρο. Τὸν κρατεῖ ἀ-
κράϊον πάντα ἔτοιμη νὰ τὸν χαρίσει. (Ἡ παρουσία της καταπραίνει.
Ὅμως ἡ ἀπουσία της θλίβει τὴ μνήμη ὅπως ἡ ἀνάμνηση ἐκείνης τῆς
ἐξείσιας γάμπας σου τὰ ἱσχνὰ χέρια τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἐγκράτειας.
Ἄλλοίμονο!)

Καλὴ νύχτα. Καὶ οὔτε λέξη, σὲ παρακαλῶ.

*

Εἰλικρίνεια Μᾶς χρειάζεται εἰλικρίνεια. Καθορίζω τὰ πράγματα καλ-
λίτερα. Μᾶς χρειάζεται εἰλικρίνεια. Αἰσθάνομαι τὴν ἀπουσία της πού τε-
λευταίως ἀρχίζει νὰ γίνεται πράγμα ἀνυπόφορο. Δὲν κατέχω οὔτε τὴ σκέ-
ψη μου, ἀν ἦταν γιὰ τὸ αἶσθημα μου δὲ θὰ μιλοῦσα κἀν. Τῆς λείπει ἢ
εἰλικρίνεια, δὲ μοῦ διαφεύγει καὶ δὲ μὲ ἀφήνει νὰ ἡσυχάσω.

Λοιπόν, σὲ ἱκετεύω, μπορεῖς νὰ φανεῖς ἔστω γιὰ μιὰ στιγμή, μιὰ
μικρὴ στιγμή εἰλικρινῆς; Ἡ εἰλικρίνεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἔκαμε
τὸν Ντοστογιέφσκη μεγάλο. (Μεγάλον ἀπατεῶνα!) Ὅμως ἀπόδειξε καὶ σὺ
αὐτὴν τὴν ἀνειλικρίνεια μὲ τὸ νὰ φανεῖς ἔστω μιὰ φορὰ εἰλικρινῆς. Νά,
ἐγὼ τὸ ὁμολογῶ. Σὲ θυμᾶμαι διαρκῶς. Ὅριστικῶς, ἀποκλειστικῶς. Χωρὶς
αὐτὸ νὰ ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ διερωτώμαι: Σ' ἀγαποῦσα πάντα; Μήπως

τώρα σὲ ἀγαπῶ; Ἄν ἔξαφνα μὲ δεῖς νὰ βαδίζω μέσα στὴν κάμαρη τὴν ἀρωματισμένη ἀπὸ τὴ θωπεία τῆς συντροφιάς μας καὶ . . . . . Τί θὰ γίνεῖ; Καταλαβαίνεις τί θέλω ἀπὸ σένα; Ἀπάντησε μου, σὲ παρακαλῶ. Λοιπὸ μὲ ἀγάπησες κάποτε; Τίς ὥρες τοῦ ζεστοῦ ἔρωτος ποὺ προσπαθοῦσαμε νὰ δέσουμε τίς μοῖρες μας, τίς ὥρες τῆς ἀπόλυτης ἐπικυριαρχίας μου καὶ τῆς πλήρους ὑποδουλώσεως σου, ποὺ ἔπαινες νὰ ζεῖς ὡς ἄτομο ξεχωριστό, ποὺ ἦ ἀναπνοὴ καὶ ὁ σφιγμὸς τῆς καρδιάς σου ρυθμιζότανε ἀπὸ τὴν κοιμένη ἀνάσα τῆς ἐπικοινωνίας, ἐκείνες τίς στιγμὲς μ' ἀγαποῦσες; Ξέφευγες ἀπὸ τὸν-ἑαυτὸ σου, ἔσπαζες τὸν ἀθεράπευτο κλοιὸν τῆς μονώσεως καὶ ἔνωθες τὴν ἐπαφὴ τῶν γυμνῶν ὑπάρξεων μας στὸ ἐνιαῖο σύμπλεγμα τῆς ζωοποιήσεως; Γιὰ ἓνα μικρὸ δευτερόλεπτο, ἔστω; Ἡ μήπως ἐκείνες οἱ στιγμὲς ἦταν ἡ πλήρης ἐπίγνωσις τῆς ἀτομικότητος σου, στὸ τελευταῖο βαθμὸ τῶν αἰσθήσεων; Ἡ διαβεβαίωσις τῆς ὑπάρξεως τελειωτικὰ καθορισμένης μέσα στὸν ἀναπόφευχτο κλοιὸ τῆς μονώσεως; Ἀπάντα σὲ παρακαλῶ. Ἀπάντα!

Κοντὰ τῆς καμῖα φορὰ δὲν ἐγείγονται ὅλα αὐτὰ τὰ πρωταρχικὰ ζητήματα τῆς ψυχῆς. Μιλῶ γιὰ τὴν Δα Λ. . . . . βεβαίως. Τὰ πρόσωπα ἔχουν ἀποβάλλει κοντὰ τῆς καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ περιττὸ βάρος τῶν προσθέσεων καὶ τῶν προσρισμῶν. Ζηῖ ἓνα κόσμο τελειωμένον. Χωρὶς προσέχταση, χωρὶς ἐξεγέρσεις ἢ μελλοντικὲς ἀξιώσεις. Ὅμως αὐτὸς ὁ κόσμος ἔχει τοὺς Θεοὺς του. Περιβεβλημένους μὲ ὅλας τὰς νενομισμένας τιμὰς ποὺ περικλείουν αἱ ἐκπεφρασμέναί ἀρχαί. Ἄν ὑποβάλλω τὸν ὄρο τῆς παντοτεινῆς ὑποταγῆς—τί σκέψις!—στὴν ἀνυπέροβλητη συντροφιά τῆς θὰ εἶμαι ἀξίος μομφῆς; Μήπως ὁ χαρακτήρας μου ἀρχίζει νὰ συντελεῖται;

Ἴσως! Ἀλλὰ κάθε προσπάθεια πρὸς ὀποιαδήποτε κατεύθυνση εἶνε ἐπαναστατικὴ. Γιὰ φαντάσου!

Αὐτὴ δὰ εἶνε εἰλικρίνεια! Εἶμαι λοιπὸν ἓνας οὐδέτερος παρατηρητῆς. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχασε τὸν ἑαυτὸ του στὴ μεγάλη περιπέτεια καὶ ἀπὸ τὸ κούτελο ἐνὸς εἰδώλου ἀρέσκειται νὰ θεᾶται τοὺς πρώην ὁμοίους. Ἐνίοτε καταγράφει στὰ λευκὰ κόκκαλα τοῦ σκελετοῦ του τὲς πλέον ἀξιοσημειώτες ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις του. Θυμοῦμαι, ἐντούτοις, τὸν Ντοστογιέφσκη. Πρόκειται γιὰ τὸν μεγάλον ἀπατεῶνα ποὺ προανάφερα. Ἐ! ἀπατεῶνα, νὰ τηρεῖς οὐδέτεροτητα σημαίνει νὰ ἐπαναστατεῖς; Τότε εἶνε ποὺ ἐπαναστατεῖς ὀριστικά, τελικά, ἀνεπανόρθωτα; Ἀπατεῶνα!

Μ' ἀγάπησες λοιπὸ; Μ' ἀγάπησες; Σ' ἀγάπησα; Ἀπατεῶνες!

(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο)

N. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

ΠΕΝΤΕ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἀντιπροσωπεύει μέσα σ' ὀλίγη τὴν Κυπριακὴ Ποίηση τῶν τελευταίων χρόνων ἓνα εἶδος μὲ χαρακτηριστὰ ἐντελῶς προ-καμπικὸ—καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴ μορφή. Ἡ ποίησή του δὲ μοιάζει μὲ καμμιά ἄλλη. Σὰν ξένος πρὸς ὅ,τι συντελεῖται γύρω του, σὰν ἀδιάφορος πρὸς τὸν παλμὸ τῆς σύγχρονης ζωῆς καὶ πλέρια γοητευμένος ἀπὸ ἓνα παρελθόν, ποὺ τὸ κάνει γοητευτικὸ ὁ θρύλος καὶ ὁ μῦθος, φιλοδόξησε νὰ σφραγίσῃ τὴν ποιητικὴν του δημιουργία μὲ τὴ χρυσοῦ βούλα αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος.

Πέντε τραγούδια τοῦ Χρυσάνθη, δημοσιευμένα κατὰ καιροὺς στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ στὴν «Πάφο», ἐμπνευσμένα καὶ τὰ πέντε ἀπὸ κυπριακοὺς θρύλους καὶ μῦθους μοῦδωσαν ἀφορμὴν στὴ διατύπωση τῶν ἀπόψεων αὐτῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι: «ὁ Θάνατος τοῦ Ἄδωνη», «ὁ Θρηγὸς τῆς Δημόναςσας», «ἡ Ἀξιοθέα», «τὸ Ἐπιθαλάμιο ἀρχαίας Κυπρίας» καὶ «ἡ Μετανάστευση ἀρχαίων Κυπρίων».

Προτοῦ προχωρήσω στὴν ἀνάλυση καθενὸς ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ τραγούδια, δὲ θὰ εἶναι ἄσκοπο νὰ καθορίσω σὲ μερικὲς γενικὲς γοιμῆς τὸν χαρακτήρα τους, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς οὐσίας, ὅσο καὶ τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, εἶναι ἀνάγκη νὰ τονιστῇ πῶς ὁ Χρυσάνθης, παίρνοντας θέματα ποὺ ἔχουν σχέση, ποὺ πηγάζουν καλύτερα, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θρύλους τοῦ νησιοῦ μας καὶ τὶς παλιὰς κυπριακὰς συνήθειες, χρησιμοποιεῖ τὴν ἀνάπτυξήν τους ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο μέσα ποιητικὰ. Ἡ ποίησή του δὲν εἶναι ἱστορικὴ ἐπισκόπηση, ποὺ νὰ μοιάζῃ λίγο-πολύ ἐπιστήμη. Μὲ τὸ μαγικὸ ραβδί τοῦ ποιητῆ καὶ ὅχι σὰν ἐπιστήμονας ἱστορικὸς σηκώνει τὴ βαρεὴν στάκτην ποὺ σκεπάζει τὸ κυπριακὸ παρελθόν. Καὶ σὰν ποιητὴς ἀποκλειστικὰ πάλι μᾶς τὸ δίνει μ' ὅλο τὸν προεπιλεγμένον λυρισμό. Ἔτσι, τὰ τραγούδια του δὲν ἔχουν τίποτε τὸ πολὺ διανοητικόν, τίποτε ποὺ νὰ τὰ παρουσιάζῃ σὰν ἱστορικὰ ἄψυχα κομμάτια, ποὺ νὰ ἔχουν μὲ τὴν πραγματικὴν ποίησιν ὡς μόνον συγγενικὸ στοιχεῖον τὸν στίχον.

Αὐτὸ βέβαια, σχετίζεται πῶς πολὺ μὲ τὴν οὐσίαν τῶν τραγουδιῶν τοῦ Χρυσάνθη παρὰ μὲ τὴν μορφήν. Ἡ μορφή τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετη μὲ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ πηγάζει ἀκριβῶς ἀπ' αὐτὴν καὶ εἶναι ἀχώριστα συνυφασμένη μαζί της. Οἱ στίχοι τους δὲν εἶναι ἐλευθεροί. Ὁ Χρυσάνθης, ὅμως, χρησιμοποιεῖ κάθε φορὰ τὸ μέτρο, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ πετύχῃ μ' αὐτὸ τὴν πῶς τέλεια ἔκφραση. Ἔτσι, σὲ κάθε τραγούδι συναντᾷ κανεὶς ὅλα σχεδὸν τὰ μέτρα καὶ ὅλους τοὺς ρυθμούς. Προκειμένου, μάλιστα, γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴν ποίησιν—γιατὶ στὴν ἀφηγηματικὴν ποίησιν, μῶς φαίνεται, ἀνῆλθον πῶς πολὺ τὰ τραγούδια αὐτὰ τοῦ Χρυσάνθη, μολοντί μιὰ πλούσια λυρικὴ ροὴ τὰ διαποτίζει ὅλα—εἶναι περισσότερο ἀναγκαῖα ἡ στιχογραφικὴ ποικιλία, γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ μονοτονία. Ἡ στιχογραφικὴ ποικιλία (μετρικὴ καὶ ρυθμικὴ), εἶναι ἐκεῖνο ποὺ χαρίζει στὸ τραγούδι τὴν κίνησιν, κάνει πῶς πολὺ κτυπητὲς τὶς ἀντιθέσεις καὶ τοπο-

θετεί ἀκριβέστερα τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὶς διάφορες ψυχικὲς στιγμὲς, πὺν περιγράφει ὁ ποιητής.

Εἶναι, ὥστόσο, φανερὴ ἀλήθεια πὺς ὁ Χρυσάνθης εἶχε στὰ τραγούδια του αὐτὰ δασκάλους. Κι' αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τεχνίτες. Διαβάζοντάς τα δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς γιὰ τὴν ἐπίδραση αὐτὴ. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη ἔχει ἀφήση τὴν σφραγίδα της στὶς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Κύπριου Ποιητῆ, ὅπως καὶ στὴν τεχντροπία του. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οὐσία, εἶναι κυρίως ἡ Ὁραιολατρεία, ἡ λατρεία αὐτὴ τῆς Ὁμορφιάς, πὺν ξεπερνᾷ σχεδὸν καὶ τὰ ὅρια τοῦ Πάθους. Οἱ ἐλεγειακοὶ τόνοι πὺν συναντᾷ κανεὶς στὰ τραγούδια του—καὶ εἶναι πολὺ συγνοὶ—ὀφείλονται τις πὺν πολλὲς φορὲς στὸν χαμὸ τῆς Ὁμορφιάς. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἡ σκέψη του εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ἀρχαία σκέψη. Ὅσες φορὲς ἐκφράζει ἀντιλήψεις γιὰ ἠθικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, εἴτε γιὰ τὴν θέση τῆς γυναίκας, εἴτε γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θάνατο, μένει προσκολλημένος, στὸ γενικὸ βέβαια περιγύραμμα, στὴν ἀρχαία σκέψη.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς μορφῆς ἡ ἐπίδραση αὐτὴ δὲν εἶναι σὲ μικρότερο βαθμὸ αἰσθητῆ. Διαβάζοντας τὰ τραγούδια αὐτὰ τοῦ Χρυσάνθου, μένεις πολλὲς φορὲς ἐκστατικὸς γιὰ τὴν ὁμοιότητα πὺν παρουσιάζουν μὲ τὰ χορικά τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν. Σ' αὐτό, ὥστόσο, τὸ σημεῖο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σημειωθῆ, γιὰ τὸ ἐνδεχόμενον κάποιας παρεξήγησης, πὺς γιὰ τὸν Χρυσάνθου ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Τέχνη εἶναι μονάχα ἓνα αἰσθητικὸ πρότυπο, πὺν ὁ ποιητὴς μας οὔτε ἀντιγράφει οὔτε καὶ μιμείται, ἀλλὰ τείνει μονάχα νὰ φτάσῃ μὲ τὰ δικὰ του μέσα. Ἡ ἐξήγηση πὺν μπορεῖ νὰ δοθῆ σ' αὐτὸ εἶναι, πὺς εἴτε γιὰ τὴν ἡ καλλιτεχνικὴ του ἰδιοσυγκρασία ταυτίζεται μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τῶν ἀρχαίων, εἴτε γιὰ τὴν πιστεύει πὺς ἐκεῖνοι ἔφτασαν σὸ ἀνώτερο ἐφικτὸ ὄριο τῆς καλλιτεχνικῆς τελειότητος καὶ ἔτσι ἀκολουθώντας τὰ δικὰ τους ἀγνάδια εἶναι βέβαιος πὺς βρίσκεται στὸ σωστὸ αἰσθητικὸ μονοπάτι. Ὅτιδῆποτε καὶ νὰ συμβαίῃ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὺς ὁ Χρυσάνθου διατηρεῖ καὶ στὰ πέντε αὐτὰ τραγούδια τὴν προσωπικότητά του. Στὰ τόσο καλλιτεχνικά, ἀρχιτεκτονημένα αὐλάκια τῶν στίχων του, κλαροῦζει καθάριο τὸ νερὸ πὺν πηγάζει ἀπὸ τοὺς Κυπριακοὺς θρόλους, καὶ τοὺς σκεπασμένους μὲ ἀνεξερεύνητα μαγνᾶδια θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς ψυχῆς.

«Ὁ Θάνατος τοῦ Ἄδωνη» εἶναι ἓνας θρῆνος γιὰ τὸν χαμὸ τῆς Ὁμορφιάς. Στὴν ἀρχὴ δυὸ τετράστιχα σὲ δεκαπεντασύλλαβους, πὺν εἶναι ἓνα εἶδος εἰσαγωγῆς στὸ τραγούδι, θυμίζον ἀμέσως τοὺς στίχους τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων» τοῦ Σολωμοῦ :

«Ἐστησε ὁ Ἐρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη
κι' ἠῦρεν ἡ φύση τὴν καλὴ καὶ τὴν γλυκιά της ὥρα...»

ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἑσωτερικὴ ὑφή τους καὶ γενικὰ ἡ τεχντροπία τους εἶναι Σολωμική, μὰ καὶ γιὰ τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα πὺν προσπαθεῖ νὰ πετύχῃ ὁ Σολωμὸς εἶναι τὸ ἴδιο πὺν ἐπιδιώκει κι' ὁ δικὸς μας ποιητής. Ὅπως ὁ μέγας ἐκεῖνος λυρικός θέλησε μὲ τοὺς ἐξαισίους ἐκείνους

στίχους νὰ κάμη πιὸ κυνητῆ τὴν ἀντίθεση πὸ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὴν ἀνοιξιὰτικὴ φύση καὶ στὴν ψυχὴ τῶν «Πολιορκημένων τοῦ Μεσολογγίου», ἔτσι κι' ὁ Χρυσάνθης προσπάθησε νὰ κάμη πιὸ τραγικὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἄδωνη τοποθετώντας τον μέσα στὴν ἀνοιξιὰτικὴ ὥρα πὸ μ' αὐτὴν συμβολίζεται ἡ πιὸ τέλεια ὠμορφιά :

«Μοσκοβολούσανε οἱ ἀνθοὶ καὶ χόρευαν τὰ χόρτα
κι' ἔπαιζαν σὰν μικρὰ παιδιὰ οἱ λιακάδες μὲ τοὺς ἴσκιους...»

Ἀκολουθοῦν οἱ θρηνοὶ γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ Ἄδωνη σὲ στίχους πὸ οἱ περισσότεροι εἶναι σὰν ἀριστουργηματικὰ μεταφρασμένα ἀρχαῖα χορικά : οἱ θρηνοὶ τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Κύπρου, τῆς Ἀνοιξῆς, ὁ θρηνὸς πὸν λένε στὸν Ἄδωνη τὰ Χρόνια του κι' ὁ θρηνὸς τῶν Παρθένων τῆς Κύπρου.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ θρηνοὶ εἶναι στὸ βάθος ἕνας θρηνὸς γιὰ τὸ χαμὸ τῆς Ὄμορφιάς. Ἀνάμεσα στοὺς στίχους αὐτοὺς ὑπάρχον μερικοὶ πραγματικὰ ἀριστουργηματικοί, γιατί εἶναι μαζὺ ἀπλοὶ καὶ βαθυστόχαστοι καὶ σχεδὸν πάντα ζωγραφικοί. Σχετικὰ μὲ τὸ τελευταῖο πρέπει νὰ σημειωθῆ πὸς ὁ Χρυσάνθης—εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τὰ προτερήματα τῶν τραγουδιῶν του, πὸν ξεχωρίζει ἀμέσως—εἶναι καὶ πολὺ ζωγραφικός. Τόσο μάλιστα πὸν κάθε σχεδὸν στίχος του εἶναι καὶ μιὰ εἰκόνα. Ἡ εἰκόνα, βέβαια, χρησιμοποιεῖται μονάχι μὲ μέσο πὸν ὑποβοηθεῖ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνησι καὶ πολὺ σπάνια γίνεται σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ καὶ περιττὸς φόρτος.

Ἡ Ὄμορφιά σ' αὐτοὺς τοὺς θρηνοὺς ταυτίζεται μερικὲς φορὲς, μὲ τὴν Ἀγάπη, καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ γίνονται ἕνα κι' ἀξεχώριστο Ἰδανικό. Ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι ἀναπόφευκτο σ' ἕνα τραγούδι, πὸν ἔχει γιὰ θέμα του τὸν Ἄδωνη πὸν στὴν σκέψη τῶν ἀρχαίων προσωποποιοῦσε καὶ τὴν Ὄμορφιά καὶ τὸν Ἐρωτα. Ἡ Ὄμορφιά, ὡστόσο, εἶναι ἐκεῖνη πὸν κυριαρχεῖ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ καὶ γύρω ἀπὸ τὸν θάνατο αὐτῆς εἶναι πὸν ὁ Χρυσάνθης πλέκει τοὺς θρηνοὺς του. Στὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ ἡ Ὄμορφιά εἶναι τὸ πιὸ τέλειο ἰδανικό, ἰδανικό μάλιστα πὸν ἀποτελεῖ κι' αὐτῶν τῶν θεῶν ἰδανικό :

«Κι' οἱ θεοὶ μὲς στῆς λάμπης τὸν τόπο
θὰ θρηνοῦν, γιατί πάντα θρηνοῦνε
καὶ πονοῦν στὸ δικὸ τους τὸν τρόπο,
ὅταν μέσα στὸ μνημα σφαλοῦνε
μαῦρες μοῖρες τὸ κάλλος.»

Στὸν θρηνο τῆς Ἀφροδίτης δὲν μπορούσε νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴ μου ἕνα ψυχολογικὸ, θάλαγα εὔρημα : τὸ ὅτι ὁ Χρυσάνθης εἶχε τὴν ἔμπνευση νὰ βάλῃ στὸ στόμα τῆς Ἀφροδίτης, μαζὶ μὲ τὸν θρηνο τῆς γιὰ τὸν Ἄδωνη, καὶ τὸ ἐπιθαλάμιο πὸν τῆς τραγούδησαν ὅταν ἔσμιγε τότε μὲ τὸν νεκρὸ τώρα πιά θεό. Αὐτὸ εἶναι, μού φαίνεται, κάτι πὸν δίνει στὸ τραγούδι ὀλάκερο ἕνα τόνο ἀλήθειας καὶ πὸν τὸ κάνει πιὸ ἀνθρώπινο καὶ συγκινητικό γιατί εἶναι ἀλήθεια ψυχολογικὴ πὸς λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πὸν θρηνοῦν κάποιο χαμὸ χωρὶς τὸ μυαλό τους νὰ ἀνατρέξῃ στὶς εὐ-

τυχησμένες στιγμές, πού σχετίζονται μ' αὐτὸ τὸ χαμένο. Μὲ τὸ ἐπιθαλάμιο αὐτὸ ὁ θρῆνος τῆς Ἀφροδίτης ἀποκτᾷ μιὰ ἀνθρώπινη ἀλήθεια καὶ μιὰ ψυχολογικὴ πληρότητα, πού συντελοῦν ἐξαιρετικὰ στὸ νὰ ἀποκίση καὶ πληρότητα αἰσθητικῆ.

Στὸν Θρῆνο τῆς Κύπρου ὁ Χρυσάνθης βρίσκει τόνους πῶς πολὺ ἠρωϊκοὺς παρὰ ἐλεγειακοὺς. Ὁ θρῆνος αὐτὸς εἶναι πού δίνει στὸν θρῆνο τοῦ Ἀδωνη τὸν Κυπριακὸ χαρακτῆρα του. Τῆς ἀντρωσύνης καὶ τῆς ὠμορφιάς γεννήτρα εἶναι ἡ Κύπρος καὶ δόξα τῆς ἡ «γέννα ἠρώων κι' ὠραίων» «Νύμφη» τῆς καὶ «παιδί» τῆς ὀνομάζει τὴν Ἀφροδίτη, τὴν θεὰ τοῦ Ἔρωτα καὶ τῆς Ὁμορφιάς. Τὴν Ὁμορφιά κι' ἐδῶ ὁ ποιητὴς τὴν ἐννοεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη πού εἶχανε γι' αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι, τὴν ἀρμονικὴ δηλαδὴ ἐκείνη τελειότητα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, πού ἐνσαρκώνεται σ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους ἠρώες καὶ πού εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Ἰδεῶδες. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, βρίσκω πολὺ πετυχημένη τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν ἐπιθέτων μαζί, «ἠρώων κι' ὠραίων», ἀφ' οὗ ἀντιπροσωπεύουν δυὸ ἔννοιες πού, προκειμένου γιὰ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη τῆς Ὁμορφιάς, δὲν μποροῦν νὰ νοηθοῦν ἢ μιὰ ξεχωρὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ θρῆνος τῆς Ἀνοιξης πού ἀκολουθεῖ, εἶναι τὸ λυρικώτερο, μού φαίνεται, μέρος τοῦ τραγουδιοῦ καὶ εὖρημα ποιητικὸ οἱ πρῶτοι στίχοι του, αὐτοὶ πού μὲ τὴν ἐπιγραμματικὴ λιτότητά τους, τὸν παιγνιδιάρικο τόνο τους καὶ τὴν ἀβίαστέ τους μουσικότητα συνθέτουν ἓνα πίνακα ἀπὸ τοὺς λίγους στὴν πινακοθήκην τῆς Νεοελληνικῆς Ποίησης :

«Εἶμαι τοῦ χρόνου τὸ καμάρι
 ἀνθὸς καὶ τριμεροῦσα χάρη :
 Ὁ Μάρτης μὲ τὰ χελιδόνια,
 μὲ μάτια ὀλάνοιχτα στὰ κλώνια.
 Ὁ Ἀπρίλης, ἄρχοντας τῆς τρέλλας,
 σὰν τὸν χορὸ τρελλῆς κοπέλλας.
 Κι' ὁ Μᾶης, πού χτυπᾷ τὸ χέρι
 καὶ μού καλεῖ τὸ καλοκαίρι...».

Ἀκολουθεῖ ὁ θρῆνος πού λένε στὸν Ἀδωνη τὰ Χρόνια του—στίχοι κι' αὐτοὶ πού τοὺς χαρακτηρίζει μιὰ ξεχωριστὴ ἀπλότητα καὶ πού εἶναι διαποτισμένοι ἀπὸ τὸν ἴδιο μὲ τοὺς πῶς πάνω στίχους, πηγαῖο λυρισμὸ.

Ὁ τελευταῖος θρῆνος, ὁ θρῆνος τῶν Παρθένων τῆς Κύπρου, εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς Ὁμορφιολατρίας τοῦ ποιητῆ. Πρόκειται γιὰ τὴν πῶς βυθιὰ Ὁμορφιολατρεία, πού θέλει αἰώνιο τὸ Κάλλος καὶ προτιμᾷ τὸν θάνατο τῆς Ὁμορφιάς ἀπάνω στὴν ἀκμὴ τῆς, παρὰ τὸν θάνατο πού ἔρχεται σὰν ἐπισφράγιση τῆς Φθορᾶς. Τὸ ἄλλος γιὰ τὸν θάνατο τῆς Ὁμορφιάς τὸ διαδέχεται ἔτσι μιὰ βαθιὰ ἱκανοποίησιν, γιὰτὶ ἡ Ὁμορφιά μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ τὸν νόμο τῆς Φθορᾶς. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ Θρῆνου τῶν Παρθένων τῆς Κύπρου, πού δὲν εἶναι πραγματικὰ θρῆνος, ἀλλὰ ἓνα μακάρισμα στὴν Ὁ-

μορφιά που μπόρεσε να παρακάμψη με τον θάνατό της τον νόμο της φυσικής φθοράς :

«Ω! μακαρίζω αυτούς που θέλησαν
την "Ανοιξη στη γη να δοῦν
κι' άφοῦ την εΐδαν και την τρύγησαν
στην άνοιξη τους πάνω σβουῦν
και μες την "Ανοιξη άπομένει
ή ζωγραφιά τους κι' άνασταίνει.
"Αδωνη, "Αδωνη».

Στόν «Θρηνο της Δημόνασας» ο Χρυσάνθης, χρησιμοποιώντας την δμάνυμη Κυπριακή παράδοση, προσπαθεΐ να μās δώση τον τύπο της ιδεατής συζύγου. Οί αντίληψεις του ποιητή πάνω στο μεγάλο αυτό πρόβλημα που δέν είναι σίγουρα σημερινό, μα που έχει άπασχολήση, ως τα τώρα, πολλούς έγκεφάλους, πιηάζουν και αυτές κατ' εϋθειαν από την άρχαία σκέψη. Ο Χρυσάνθης πολὺ λίγο φαίνεται να έχει έπηρεαστή από τα νεότερα κηρύγματα για την χειραφέτηση της γυναίκας. Την σύζυγο την θέλει προσκολλημένη στο σπίτι «δίπλα στόν πιστό της τον άντρα, στα πολλά της παιδιά».

Δέν άπορωΐ για την αντίληψη αυτή του Χρυσάνθη, που σε μερικούς θα φαινόταν ίσως καθυστερημένη. Το πρόβλημα αυτό, όπως λέω και πιο πάνω, δέν είναι σημερινό και παρόλο που έχουν γραφή γι' αυτό πάρα πολλά δέν έχει λυθῆ. Άλλωστε ή κριτική δέν ενδιαφέρεται να πάρη θέση πάνω στα ήθικα προβλήματα, που είναι πιθανό να παρουσιάξη ένα έργο εκθέτει απλως τα προβλήματα αυτά, ενω κυρίως την ενδιαφέρει ή αισθητική άποψη του κρινόμενου έργου. Κι' από την άποψη αυτή ο «Θρηνος της Δημόνασας» περιέχει σίχους, που ενω δέν τους χαρακτηρίζει το λυρικό στοιχείο που συναντοῦμε στόν «Θάνατο του "Αδωνη», είναι όμως πολλές φορές κλασικά έπιγραμματικοί. Κάθε στροφή του τραγουδιού τελειώνει με μιá στροφή από μικρότερους σίχους, που ο ποιητής δίνει σ' αυτούς το νόημα των προηγουμένων σίχων, κι' αυτούς τους μικρότερους σίχους είναι που χαρακτηρίζει ή έπιγραμματικότητα στη σκέψη. Νά! μερικούς:

«Τῆ γυναίκα που ζει
στο καλύβι, εϋτυχίζω,
και δουλεύει στης γῆς
το χρυσόστηθο δίπλα
στον πιστό της τον άντρα,
στα πολλά της παιδιά,
που της στέκουν υπάκουα.»

Πολλοί σίγουρα θα γελιόντουσαν και θα έπερναν τους σίχους αυτούς για μετάφραση άρχαίου κειμένου.

Όστόσο, υπάρχει, μου φαίνεται, και κάτι άλλο που δέν πρέπει να μείνη άπαρατήρητο σχετικά με τον τύπο της ιδεατής συζύγου, που ο Χρυσάνθης προσπαθεΐ να ένσαρκώση στο πρόσωπο της Δημόνασας. Μολοντι

ὁ τύπος πού μᾶς δίνει ὁ ποιητὴς εἶναι τύπος συντηρητικῆς γυναίκας, δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἀπλοῖκό· ἐκεῖνο πλάσμα μὲ τις ἀνύπαρχτες πνευματικὲς καὶ ἄλλες δυναμικότητες, μὰ ὁ συντηρητισμὸς τῆς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συνειδητῆς κατανοήσεως τοῦ ρόλου πού νομίζει σὰν τὸν πιὸ ταιριαστό στὴ γυναικεία φύση. Γι' αὐτό, ὅταν ἀντίξοες περιστάσεις συμβῆ νὰ σταθοῦν ἐμπόδιο στὴν πραγματοποίηση τῶν ὀνείρων τῆς, δὲν διστάζει νὰ προτιμήσῃ τὸν θάνατο μὲ τὸ ἴδιο τῆς τὸ χέρι, παρὰ τῆ ζωῆ πού δὲν ὑπόκειται πιά τίποτα. Ἔτσι ὁ ποιητὴς, ἀθελά του ἴσως, μὲ τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ, πού ἀντιγράφω ἀμέσως πιὸ κάτω, θέτει κι' ἓνα ἄλλο κοινωνικο-ἠθικό πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τῆς αὐτοκτονίας πού τὴν ὀφραιοποιεῖ καὶ τῆς δίνει περιεχόμενο ἰδεολογικό:

«Κι' ἔτσι πρέπει ὁ καθένας
νὰ τὴν παίρνει, ἂν δὲν δίνεται,
τοῦ θανάτου τὴν ὥρα,
ὅταν πιά δὲν προσμένει
νὰ τοῦ δόσει ἡ ζωῆ
μιὰ λαχτάρα πού πρέπει
καὶ ταιριάζει στὰ χρόνια του.»

Ἐπιπλέον ὁ Χρυσάνθης δὲν φαντάζεται τὴν σύζυγο ἄψυχο πλάσμα καὶ μὲ δίχως κατανόηση τοῦ προορισμοῦ τῆς, μὰ ἀντίθετα μὲ βαθιὰ συνείδηση τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἡρωίδα πολλές φορὲς ἔτοιμη νὰ προσφέρει καὶ τὴ ζωῆ τῆς θυσιά γιὰ τὸ Ἰδανικὸ τῆς, μᾶ τὸ δείχνει πλέρια στὴν «Ἀξιοθέα». Ἡ «Ἀξιοθέα», τὸ «Ἐπιθαλάμιο Ἀρχαίας Κυπρίας» καὶ ὁ «Θρῆνος τῆς Δημόναςσας» εἶναι τρία τραγούδια πού ἐπειδὴ θέμα τους ἔχουνε τὴν γυναῖκα κάθε φορὰ καὶ ἀπὸ μιὰ πλευρὰ, συμπληρώνει τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, καὶ πρέπει γι' αὐτό νὰ μελετηθοῦν καὶ τὰ τρία μαζί γιὰ νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ θέση πού παίρνει ὁ ποιητὴς.

Ἡ Ἀξιοθέα εἶναι ἡ γυναῖκα πού ὄχι μόνον πιστεύει ὀλόψυχα στὸν προορισμὸ πού ὁ ποιητὴς καθορίζει γιὰ τὴν γυναῖκα στὸν «Θρῆνο τῆς Δημόναςσας», μὰ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνη, ἔχει τὴν δύναμη νὰ βάλῃ στὴ ζωῆ τῆς τέλος, ὅταν ὁ προορισμὸς τῆς αὐτὸς γιὰ τὸν ἓνα ἢ γιὰ τὸν ἄλλο λόγῳ δὲν μπορῆ νὰ πραγματοποιηθῆ. Ἡ Ἀξιοθέα ὡστόσο μού φαίνεται σὰν ἓνας τύπος καθολικώτερος καὶ ἐπικώτερος ἀπὸ τὴν Δημόναςσα. Τὸ πλαίσιο πού περικλείει τὴν δράση τῆς δὲν εἶναι πιά τὸ οἰκογενειακὸ πλαίσιο, πού σ' αὐτὸ ἐξελισσεται τὸ δράμα τῆς Δημόναςσας. Ὁ μῦθος, βέβαια, τῆς Δημόναςσας, πού σκοτώνει τὰ τρία τῆς παιδιὰ γιὰτὶ παράκουσαν τοὺς νόμους τῆς, μὰ πού κατόπι αὐτοκτονεῖ γιὰτὶ ἡ μητρικὴ φύση τῆς ἀποδείχτηκε ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴ βασιλικὴ τῆς ἰδιότητα, εἶναι ἓνας μῦθος πού περιέχει στοιχεῖα ἡρωικά. Δὲν παύει ὅμως νὰ εἶναι μιὰ περίπτωση πιὸ πολὺ προσωπικὴ, ἀντίθετα πρὸς τὴν περίπτωση τῆς Ἀξιοθέας, πού σπρώχνει μαζί τῆς τόσες γυναῖκες πρὸς τὸν θάνατο, προτιμώντας τὸν ἀπὸ τὴν ἀτίμωση, πού ἔρχεται νὰ φέρῃ στὰ συζυγικά κρεβάτια τους

ένας βάρβαρος κατακτητής. Οί παρακάτω στίχοι είναι, μού φαίνεται, ἐκεῖνοι πού ἐκφράζουν καλύτερα τὴν κεντρικὴ ἰδέα τοῦ τραγουδιοῦ :

«Κρεβάτια μὲ ἄντρα ξένο, ὦ συγκοιμητρες
 ἄντρων ἡρώων, ἄς μὴ μᾶς ὀρεχτοῦν
 καὶ σπόροι ξένοι σὲ ὄρες ξεφαντώματος
 στὶς ἄχραντες καὶ καρπαρές μας μητρες
 μὲ πόθο ἄς μὴ ριχτοῦν.

Τί ἄξια λογίζω τὴ γυναῖκα ἐκείνη
 πού ἀκολουθεῖ στὸν θάνατο πιστὰ
 τὸν τυχερό της ἄντρα πού μοιράστηκε
 μαζί του τὸ τραπέζι καὶ τὸ στρώμα,
 τὴ λύπη καὶ χαρά.»

Ἡ «Ἀξιοθέα» ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως εἶναι ἕνας θεατρικὸς διάλογος, καὶ αὐτὴ ἡ μορφή εἶναι κείνη πού προσαρμόζεται πιὸ πολὺ στὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ θέμα—ἡ θυσία τῶν γυναικῶν γιὰ νὰ κρατήσουν ἄσπιλη τὴν τιμὴ τους—θυμίζει ἀμέσως τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, πού εἶναι στὴν Παγκόσμια Ἱστορία ὅλων τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ὁμαδικῆς θυσίας γιὰ μιὰ ἰδέα. Ὁ ποιητής, ὅπως καὶ στὸ «Θάνατο τοῦ Ἀδωνη», ἀρχίζει μὲ τέσσερις εἰσαγωγικοὺς στίχους γιὰ νὰ κάμῃ καὶ πάλι πιὸ χτυπητὴ τὴν ἀντίθεση πού πλέκεται γύρω ἀπὸ τὴν Ἀξιοθέα. Ἡ ἀλλοτρίτητα πού κυριαρχεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους ὡς τοὺς τελευταίους στίχους αὐτοῦ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἡ πλούσια λυρική διάθεση πού τὸ διαποτίζει, ἡ ζωντάνια τῶν εἰκόνων του, ὁ δραματικὸς χαρακτῆρας του, οἱ τόσο καθαρὰ διαγραφόμενες ἀντιθέσεις του, ἡ ποικιλία τῶν μέτρων του καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ ἀνθρώπινος τόνος του τὸ κάνουν, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ καλύτερο ἀπὸ τὰ πέντε τραγοῦδια τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

Μὲ τὸ «Ἐπιδαλάμιο Ἀρχαίας Κυπρίας» ὁ Χρυσάνθης προσπαθεῖ νὰ μᾶς δώσῃ τὸν ἐρωτικὸ τύπο τῆς ἀρχαίας Κυπρίας καὶ συμπληρώνει ἔτσι τὸ τρίπτυχό του γὰρ τὴ γυναῖκα. Ἡ ἐρωτικὴ γυναῖκα τοῦ Χρυσάνθη εἶναι καὶ αὐτὴ τύπος σεμνῆς καὶ συγκρατημένης γυναικας, δίχως βία καὶ πολυδαίδαλα ἐρωτικὰ πάθη. Ὁ ἐρωτισμὸς της δὲν ξεπερνᾷ μῆτε στιγμὴ τὰ αὐστηρὰ ὄρια, πού καθορίζουν γιὰ τὴ γυναῖκα οἱ ἀρχαῖες ἐλληνικὲς ἀντιλήψεις. Ἡ Ἀρχαία Κυπρία ἐπικαλεῖται τοὺς θεοὺς τὴν ὥρα τοῦ γάμου της καὶ παρακαλεῖ τὴν Ἥρα, προστάτρια τῆς συζυγικῆς στέγης, νὰ δώσῃ στὸν «ἑερό» της γάμο «γλιόχρονη σπορὰ καὶ πίστη». Στὴν Ἀφροδίτη, προστάτρια τοῦ ἔρωτα, δέεται νὰ κάμῃ ὁ γυιὸς της ὁ «Ἐρωτας ὁ παιγνιδιάρης» νὰ εἶναι σ' ἀντρόγυνο «βλαστὸς μονόκλωνος». Κι' ἀπὸ τὶς Μοῖρες ζητᾷ ὅταν πεθάνῃ νὰ δώσουν στὸν τάφο τοῦ ἀνδρός της νὰ τὴν πάρῃ ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου.

Εἶναι, ὥστόσο, κάτι πού θᾶπρεπε νὰ σημειωθῇ: πὼς τὶς πιὸ πολ-
 λές φορές ὁ Χρυσάνθης δὲν βλέπει στὸν ἔρωτα τίποτε ἄλλο παρὰ μονάχα
 μιὰ φυσιολογικὴ λειτουργία, πού σκοπὸ της ἔχει τὴν ἀναπαραγωγὴ καὶ
 τὴν διαίωσιν τοῦ εἴδους. Πολὺ σπάνια στὰ τραγοῦδια αὐτὰ ὁ ἔρωτας

ἐξιδανικεύεται γιά νά γίνη κάτι πιά μεγάλο ἀπό τήν ιδιότητά του αὐτή. Γι' αὐτό ὅσες φορές μιλάει γιά ἔρωτα οἱ στίχοι του ἔχουν κάτι ἀπό τή γυμνότητα τῆς φύσης. Σέ τέτοιες μάλιστα περιπτώσεις δέν χρησιμοποιεῖ ἀπλά σύμβολα, ἀλλά τίς πιά γυμνές λέξεις πού μποροῦν νά ἐκφράσουν καλύτερα τὸ τί θέλει νά πῇ.

Ἡ «Μετανάστευση Ἀρχαίων Κυπρίων» εἶναι τὸ τελευταῖο τραγοῦδι τῆς σειρᾶς. Θέμα του εἶναι τὸ αἰώνιο θέμα τῆς φυγῆς—τῆς ὁμαδικῆς φυγῆς στήν προκείμενη περίπτωση—πρὸς ἄγνωστους τόπους. Μὰ σκοπὸς τῆς φυγῆς αὐτῆς δέν εἶναι ἡ ἀναζήτησις μιᾶς καινούργιας πατρίδας, πού θάναί παντοτεινή. Αὐτοὶ πού φεύγουν θά ξαναγρῶσουν μιὰ μέρα στήν πρώτη τους πατρίδα. Ἡ «Μετανάστευση Ἀρχαίων Κυπρίων» διαπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἀπὸ τὸ αἶσθημα ἐκεῖνο πού λέγεται ἀγάπη τῆς πατρίδας. Καὶ τὴν πατρίδα ὁ Χρυσάνθης τὴν ἐννοεῖ πιά πολὺ συναισθηματικά· εἶναι γι' αὐτὸν ἡ συνισταμένη ὅλων τῶν ὠραίων αἰσθημάτων πού φωλιάζουν στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ὁ Ἔρωτας, ἡ Φιλία, ἡ Στοργή, τὰ ὄνειρα τῆς Νεότητος—νά! τί εἶναι πατρίδα, ἓνας δηλαδὴ κόσμος ψυχῆς. Κι' ἂν κάποτε οἱ νέοι φεύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα, εἶναι γιὰ τὸ πόθος τῆς φυγῆς εἶναι μέσα τους, εἶναι γιὰ τὰ νιάτα πλανεῦνται καὶ θαρροῦνε «κατώτερο ἀπ' τὰ ξένα τὸ δικό τους». Τὴν πατρίδα τους δέν τὴν ξεγνᾶνε:

«Μὴν τὸ θαρρεῖς τὴν Κύπρο πῶς ἀρνιοῦνται.

Ἡ Κύπρος εἶναι μέσα τους. Οἱ ξένες πατρίδες δέν ἀλλάζουν τίς ὁρμές μας : ὁποιος γεννήθηκε στήν Κύπρο πάντα σὰν Κύπριος μένει, νοιώθει καὶ πεθαίνει».

Στίχοι κλασσικὰ ἐπιγραμματικοί, γιά νά χρησιμοποιήσω προηγουμένον χαρακτηρισμό, ἀπὸ τοὺς λίγους πού ἔχω συναντήσει ὡς τὰ τώρα.

Δέν ξέρω ἂν ὁ Χρυσάνθης θά ἐξακολούθησεν νά κινῆται γιά καιρὸ ἀκόμα μέσα στὸν ἴδιο αὐτὸ κύκλο ἐμπνεύσεως καὶ θά προτιμᾷ γιά θέματα τῶν τραγοιδιῶν του τοὺς ἀρχαίους κυπριακοὺς θρύλους καὶ μύθους καὶ τίς ἀρχαῖες κυπριακὰς συνήθειες. Ἡ προσπάθειά του νά ζωντανέψῃ μὲ τὸν στίχο τὸ κυπριακὸ παρελθὸν εἶναι δίχως ἄλλο ἀξιόλογη καὶ ἔχει τὸ σοβαρὸ πλεονέκτημα, πῶς ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου ἀπομακρύνει τὴν τέχνην του ἀπὸ τὴν κοινοτυρία καὶ τίς δίνει τὸ γνῶρισμα τῆς πρωτοτυπίας. Ἡ προτίμησή του στὰ ἀρχαῖα κυπριακὰ θέματα δὲ μὲ παραξενεύει καθόλου γιὰ τὸ ὅπως λέει κίπου κι' ὁ Πυλαμάς, «ὁ ποιητῆς, γενικώτατα, δὲ ζῆ σὲ κανένα ὠρισμένο κόσμον, παλαιὸ ἢ νέον, περασμένο ἢ σύγχρονον. Ὁ ποιητῆς εἶναι πολίτης ὅλων τῶν καιρῶν καὶ ὅλων τῶν τόπων».

Δέν ξέρω ἐπίσης ἂν ὁ Χρυσάνθης θά ἐξακολουθῆ νά συμπιθῆ τὴν ἀρχαῖα τεχντροπία. Δέν ἀποκλείεται ὅμως νά ἐγκαταλεῖψῃ στὸ μέλλον τὸ κλασσικὸ ὕφος. Εἶναι ποιητῆς μὲ πολὺς αἰσθητικὰς ἰκανότητες καὶ τὸ νά δημιουργῆσῃ κάποιο ἄλλο ὕφος ἔξω ἀπὸ τὴν τεχντροπία τῶν ἀρχαίων δέν βρῖσκειται ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν δυναμικότητων του.

JOHN KEATS

ΩΔΗ Σ' ΕΝΑ ΑΗΔΟΝΙ

Πονᾶ ἡ καρδιά μου καὶ περνᾶ μιὰ νάρκη ἀπ' τὸ κορμί μου
κάνειο βαρὺ σᾶ νᾶχα πιεῖ ἢ ν' ἄδειασα μὲ πάθος
ποτήρια μὲ ναρκωτικά πρὶν μιὰ στιγμή ὡς τὸ βάθος
κι' ὀλότελα νὰ βούλιαξε στὴν Λησμονιά ἢ ψυχὴ μου :
Φθόνος κανέννας μέσα μου γιὰ τὴν καλὴ σου μοῖρα,
—γιατί κι' ἐμὲ μοῦ πλημμυρᾶ κάποια χαρὰ τὸ στήθος—
τὴν θεία σου μοῖρα ποὺ σκορπᾶς μὲ τὸν θεϊκὸ σκοπὸ σου,
Δρυάδα ἀλαφροφτέρουγη τῶν δένδρων, μὲς τὰ γύρα
τῆς βλάστησης καὶ στῶν σκιῶν το πικνωμένο πλήθος
τὸ καλοκαίρι ψάλλοντας μὲ τὸν γλυκὸ λαιμὸ σου.

ᾠ! νᾶχα μιὰ γουλιὰ κρασί, ποὺ νὰ δροσίστηκε ὄρες,
βαλμένο μέσα σὲ βαθιὰ σκαμένο, φρέσκο χῶμα,
ποὺ νὰ μυρίζει βότανα καὶ χλόες μυροφόρες,
χορὸ, σκοπὸ προβηγκιανὸ κι' ἡλιοχαρᾶς τὸ χρῶμα!
Νᾶχα μιὰ κούπα ξέχειλη μὲ νότο πυρωμένο,
γιομάτη ἀπ' τὴν ἀληθινὴ καὶ πορφυρὴ Ἴπποκρήνη,
μὲ στόμα κατακόκκινο, μὲ φοῦσκες στολισμένο
σᾶν χάντρες π' ἀνεβαίνουνε καὶ σπᾶν στὰ χεῖλη ὀμάδι!
Θᾶπινα καὶ θὰ ξέχανα τὸν κόσμον αὐτὸ ποὺ φθίνει
καὶ πλάϊ σου θὰ χανόμουνα στοῦ δάσους τὸ σκοτάδι.

Νὰ ξατμιστῶ μακρῶ, νὰ διαλυθῶ, νὰ λησμονήσω
ὅ,τι ποτέσ δὲ γνώρισες ἐσὺ μέσα στὰ φύλλα :
τὴν κούραση, τὴν ταραχὴ, τὴν κρῶα ἀνατριχίλα
τῆς θέρμης καὶ τὸν κόσμον αὐτὸ ἐδῶ κάτω πιά ν' ἀφήσω,
ἐδῶ π' ἀκούει ὁ διπλανὸς τὸν ἄλλο νὰ βογγάει,
ἐδῶ ποὺ ἡ θέρμη τὰ μαλλιά τὰ γέρικα κουνάει,
ἐδῶ ποὺ ἡ νιότη γίνεται φάντασμα κι' ἀποσβύνει,
ποὺ ὅ,τι σκεφετῆς σὲ πλημμυρᾶ λύπη κι' ἀπελπισία,
ποὺ ἡ Ὄμορφιά πολὺ γοργὰ τὰ ὠραῖα τῆς μάτια κλείνει
κι' ὁ Ἐρωτας δὲ χαίρεται τὴν θεία τῆς θεωρία.

Μακρῶ! νὰ φύγω ἐπιθυμῶ πλάϊ σου σ' ἀνέρες ροῦγες
ἀπάνω στὶς ἀθώρητες τῆς Ποίησης φτεροῦγες
—χωρὶς τοῦ Βάκχου τ' ὄχημα ἀλαφρὰ νὰ μ' ὀδηγάει—
μ' ὄλο ποὺ ὁ νοῦς μου ἀμηχανεῖ βαρὺς κι' ἀργοποράει.
Κοντὰ σου νᾶμαι! δίπλα σου! Ἡ νύχτα λάμπει ὠραῖα
καὶ τὸ φεγγάρι, ἡ Ρήγισσα, στὸν θρόνον το σαλεύει
καὶ γύρω το Νεράϊδες χιλιάδες ἄστρα σέρνει.
Μὰ ἐδῶ κανένα φῶς, ἐχτός αὐτὸ ποὺ ἡ αὔρα ἡ νέα,
φυσῶντας μὲς τὰ πράσινα σκοτάδια, διακονεῦει
ἀπ' τὸν φωτόλουστο οὐρανὸ καὶ στὰ δρομάκια φέρνει.

Δὲ βλέπω στὰ ποδάρια μου τί ἀνθούλια ἀνθοῦν ἀράδες,
 μηδὲ στοὺς κλάδους τί γλυκὸ λιβάνι ἀργοτρεμίζει·
 μὰ μὲς τὸ σκότος ποῦ εὐωδᾶ μαντεύω τίς γλυκάδες
 ποῦ ὁ μῆνας ὁ γλυκάνθιστος μὲ αὐτὲς ὄλα προικίζει·
 τὸ ρουμανάκι τὸ μικρό, τὴ χλόη, τ' ὄπωροφόρο,
 τ' ἀσπράγκαθο ἐκεῖ δὰ καὶ τὴ βουκολικὴ τὴ βάτο,
 τὸν λιγοζῶητο μενεξέ, κρυμένο μὲς τὰ φύλλα,
 καὶ τὸ πολυάκριβο παιδί τοῦ Μάη, τὸ μυροφόρο,
 τὸ πῶφτασε τριαντάφυλλο, δροσοκρασί γιομάτο,
 καὶ τίς φωλιές τῶν μαμουδιῶν στὴν νύχτια ἀνατριχίλα.

Θλιμένα σ' ἀγορικῶ! πολλές φορές ἔχω ἀγαπήσει
 τὸν θάνατο ποῦ ἀκούραστα τὴν θεία γαλήνη δίνει·
 νὰ πάρει μὲ τὸν ἄνεμο, συχνά τοῦ ἔχω μνηῦσει
 μὲ τοὺς ρυθμοὺς τοῦ στίχου μου, τὴν πνοή μου ποῦ ὄλο σβύνει.
 "ὦ! πῶς πολὺ ἀπὸ ἄλλοτες τώρα νὰ ξεψυχήσω
 μοῦ φαίνεται ἀνεχτίμητο, χωρὶς καὺμὸ νὰ σβύσω
 μὲς τὰ βαθιά μεσάνυχτα καθὼς θὰ στέλλεις κῆμα
 γύρα τὴν τέλεια σου ψυχὴ μὲ μιὰ ἔκσταση μεγάλη.
 Θὰ τραγουδᾷς κι' ὅμως ἐμὲ θὰ μὲ κρατᾷ τὸ μνημα
 καὶ θὰ κουφαίνω στὰ λαμπρὰ ἐπικηδεῖά σου πάλι.

"ὦ ἀθάνατο, δὲν πλάστηκες ἐσὺ γιὰ ν' ἀποσβύνεις·
 τῶν πεινασμένων οἱ γενιές δὲ σὲ πατοῦν βαρβάτες.
 Αὐτὸ τ' ὠραῖο τραγούδι σου, ποῦ ἀπόψε γύρα χύνεις,
 ἀκούστηκε σ' ἀρχαῖο καιρὸ ἀπὸ ρῆγες καὶ χωριᾶτες.
 "Ἴσως ἐτοῦτο νᾶτανε τὴ Ροῦθ ποῦ ἔχει φαιδρύνει
 ὄντας κλαμένη ἐμάζευε μέσα στὸ ξένο στᾶρι
 κι' ἡ νοσταλγία τὴν ἐπιγιε. Τὸ ἴδιο αὐτὸ τραγούδι
 παράθυρα σαγήνευσε καὶ τ' ἄνοιξε μὲ χάρη
 —κάτω σ' ἀπόμακρες στεριές—ἀπάνω ἀπ' τὸ λουλούδι
 τῶν πῶ μαγευτικῶν ἀφρῶν πόντου ποῦ χάρους κλείνει.

Ἀπόμακρες! ἡ λέξη αὐτὴ σᾶν τὴν καμπάνα ἠχάει
 ποῦ πίσω μὲ καλεῖ ἀπὸ ἐσὲ στὸν ἑαυτό μου. Ἄντιο!
 ἡ φαντασία τόσο καλά, ξαίρω, δὲν ἀπατάει,
 ὅπως ἡ φήμη ἐξιστορεῖ, τ' ἀπατηλὸ στοιχεῖο.
 Ἄντιο! ἀντίο! χάνονται ὄλοι οἱ θλιμένοι σου ὕμνοι
 μὲς τὰ λειβάδια τὰ πλαῖνά κι' ἀπάνω ἀπὸ τὴ λίμνη
 κι' ἀπάνω στὶς λοφοπλαγιές. Καὶ τώρα νά! ἐκεῖ πέρα
 μέσα στὸ βάθος θάφτηκαν, στὸν βαθουλό τὸν κάμπο.
 Νᾶτανε κάποιον φάντασμα ἢ ὄνειρο μὲς τὴ μέρα;
 Χάθηκε ἐκείνη ἡ μουσικὴ: κοιμᾶμαι ἢ ζύπνιος λάμπω;

Μετ. ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ

Β'.

(συνέχεια από τὸ προηγούμενο καὶ τέλος)

Ἡ ἄνεση πὸν δημιουργήθηκε στοὺς Ἀθηναίους ἦταν καταλληλότατος ὅρος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος τῆς ἀντιλογίας πὸν ὑπάρχει σὲ κάθε ἄνθρωπο κ' ἡ διαλεκτικὴ ἔδινε σ' αὐτὸ πλούσια τροφή· αὐτὸ παρατηρεῖται πάντοτε καὶ ἰδιαίτερα στοὺς νέους, πὸν μόλις ἀρχίζουν τὴν πνευματικὴ ἀναζήτηση· ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ θεωρητικὴ ὁρμὴ δὲ δαμάστηκε κάτω ἀπὸ τὴν θετικὴν ἐργασία (ἄλλως τε κ' ἡμεῖς δὲν τοὺς δίνουμε τὰ ἀναγκαῖα μέσα), κ' ἐπειδὴ ἡ ἐριστικὴ διάθεση εἶναι ἰσχυρότερη σ' αὐτούς, καταφεύγουν γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὶς ἰδέες τους (πὸν σ' αὐτούς γεννιοῦνται χωρὶς εἴρημὸν καὶ δὲν ὑποβάλλονται σὲ σύστημα) στὰ πρόχειρα μέσα πὸν τοὺς δίνει ἡ διαλεκτικὴ, πὸν τότε βέβαια δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆ ἐριστικὴ. Κι' ἐριστικὴ ἦταν βέβαια καὶ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτους καὶ γι' αὐτὸν ἀκόμη τὸν Πλάτωνα στὴ νεανικὴν του ἡλικία.

Τῆ σημασία τῆς διαλεκτικῆς σὰ μεθόδου ἐνιαίας καὶ με οὐσιωδέστερες ἐπιδιώξεις δὲ μπορούμε νὰ τὴ νοιώσουμε εὐκόλα· γι' αὐτὸ παίρνουμε μόνο κομμάτια καὶ φυσικὰ προτιμοῦμε ἐκεῖνα πὸν φαίνονται πὸς ὑποστηρίζουν τὴν ἀποψή μας. Μοῦ ἔχει κάμει ἐντύπωση στὰ τόσα χρόνια πὸν διδάσκουμε τοὺς Σωκρατικούς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος ὅτι σπάνια τὰ παιδιὰ — σχεδὸν ποτὲ— ἀντιλαμβάνονται συνολικὰ τὴ χρῆσι τῆς διαλεκτικῆς· σπάνια νοιώθουν τὸ βάρος τῶν διαλεκτικῶν ἐπιχειρημάτων γιὰ τὴν ἀπόδειξη τοῦ ὄλου προβλήματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, νὰ ποῦμε, ἢ τῆς ὑποχρέωσης τῆς ἀπόλυτης ὑποταγῆς εἰς τοὺς νόμους ἢ τῆς οὐσίας τῆς ρητορικῆς. Τοὺς κάνει ὅμως ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση ἓνα σύντομο διαλεκτικὸ παίγνιδι, τὸ κρατοῦν καὶ τὸ παρατραβοῦν ἐπ' ἄπειρο χωρὶς νὰ τοὺς νοιάζει καθόλου γιὰ τὶς χοντρές ἀνακολουθίες πὸν κάνουν· τὸ σπουδαιότερο ὅμως εἶναι ὅτι τοὺς μένει ἐντύπωση πὸς ἡ ὅλη φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους ἢ τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα κομπολόγι ἀπὸ τέτοια ἀκροβατικὰ παίγνια τοῦ λόγου, (τοῦ λόγου, με τὴ συνειθισμένη του σημασία, καὶ ὄχι τοῦ νοῦ), καὶ τὸν ἴδιο τρόπο μεταχειρίζονται κ' αὐτοί, ὅταν πρόκειται νὰ συζητήσουν μεταξὺ τους· οὔτε ἰδέα νὰ καταφεύγουν σὲ θετικώτερα δεδομένα, στὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης· κ' ἐκεῖ ἀκόμη πὸν πρόκειται γιὰ καθαρὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα πὸν τὰ διδάχτηκαν στὸ σχολεῖο, γιὰ τὸ νόμο τῆς προσαρμογῆς π.χ. στὴ βιολογία ἢ καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμη τὴ βαρύτερα στὰ Φυσικὰ, πολλὰς φορὲς ζητοῦν ν' ἀποδείξουν τὰ πράγματα ἐντελῶς διαλεκτικῶς, ἀφηρημένα, χωρὶς νὰ περνᾶ ἀπὸ τὸ νοῦ τους νὰ προσφύγουν σαυτοὺς τοὺς κοινούς ἐπιστημονικούς νόμους.

Εἶναι βέβαια ἐν μέρει μέσα στὴ φύση τοῦ παιδιοῦ αὐτό, νὰ θέλῃ δηλ. ν' ἀγνοῇ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ πελαγοδρομῇ με τὴ θεωρία καὶ τὴ φαντασία· προβάλλεται ὅμως τὸ ἐρώτημα, ἂν πρῆτη σήμερα ν' ἀφίεται στὸ παιδὶ τόση ἐλευθερία στὸ ζήτημα αὐτὸ κ' ἂν δὲν εἶναι ὀρθότερο νὰ

ἐξοικειώνεται ἀμέσως μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, πὺ θὰ τὸν φέρῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον πὺ ζῆ καὶ θὰ τὸν ἐφοδιάσῃ καλύτερα γιὰ μιὰ τέτοια κατατόπιση. Οὔτε καὶ μποροῦμε σήμερον νὰ λοχυριστοῦμε πὺς ὁ καθορισμὸς τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν πρέπει τὰ γίνεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς διαλεκτικῆς· αὐτὸ σήμερον μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν μόνον τὸς τὰ πρακτικὰ πορίσματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτους ἡμποροῦσε νὰ εἶναι περισσότερο ἀναγκαῖα, γιὰτὶ τότε οὔτε ὑποψία ὑπῆρχε γιὰ τὴν πρακτικὴ ἐπιστήμη· ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση γιὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη ἦταν πρὸ πάντων μιὰ ἀναγωγὴ τῶν μερικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἀφηρημένες γενικὲς ἀρχές· ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση χρειάζοταν κυρίως γιὰ νὰ δικαιολογῆ τὴν ἠθικὴ ἀπαιτήσιν· ἔτσι ὀλοκληρῆ ἡ ἐπιστήμη τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου θὰ περιοριζόταν σὲ ἀφηρημένη θεωρία, σὲ μεταφυσικὰ ἐπ' πεδα· εἶδμε τι εἶχε συμβῆ μὲ τὸν Πλάτωνα.

Μ' αὐτὸ δὲ θέλομε νὰ ποῦμε πὺς σήμερον οἱ ἠθικὲς ἐννοιεὶ δὲ χρειάζονται γιὰ τὸν ἀνθρώπον· ξέρομε ὅμως πὺς σὴν ἀρχαιοτῆτα τὸν ἠθικὸν βίον τὸν καθώριζαν πῶς πολλὰ αἰτήματα συνδεμένα μὲ τῆς θρησκευτικῆς δοξασίης· ἔταν ὅμως ὁ ἀνθρώπος ἄρχισε ν' ἀπομακρύνεται κάπως ἀπὸ τὴν δογματικὴν θρησκευτικὴν ἐντολήν, χρειάστηκε ἓνα στήριγμα γιὰ νὰ στηρίξῃ ὅσες ἀρχεὶ εἶχαν πῶς ριζώσει κληρονομικὰ μέσα του· τὸ στήριγμα αὐτὸ τοῦ τῶ· δινε ἡ λογικὴ, δηλ. ἡ χρησιμοποίησιν σειρᾶς ἀπὸ συλλογισμοῦς, μ' ἄλλα λόγια ἡ διαλεκτικὴ σὴν ἐσώτερη σημασίᾳ τῆς. Εἶναι ὅμως φανερὸ πὺς μιὰ τέτοια προσπάθεια ἔχει πάντα πολὺ ὑποκειμενικὸ καὶ μεταφυσικὸ χαρακτῆρα· μπόδιζε τὸν ἀνθρώπον νὰ μείνῃ προσγειωμένος, νὰ στρέφῃ τὴν ἐρευνά του σὲ πῶς συγκεκριμένα θέματα, νὰ δημιουργῆσῃ μιὰ θετικώτερη ἐπιστημονικὴ γνώση. Ζητοῦσε τὴν ἀλήθεια βέβαια καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον· τότε ὅμως τὴν ἀλήθεια τὴν εὔρισκε στὰ μεταφυσικὰ πεδία, μέσα ἀπὸ δαιδάλους καὶ μαιάνδρους ἀφηρημένης καὶ τυπικῆς λογικῆς· σήμερον τὴν ἀλήθεια πᾶσχει νὰ τοῦ τὴ δώσῃ ἡ θετικὴ ἐπιστήμη μὲ τὰ συγκεκριμένα δεδομένα τῆς, πὺ σκοπὸ ἔχουν νὰ συνταιριάσουν τὴ θεωρητικὴ ἀναζήτησιν μὲ τὴν πραγματικότητα, νὰ ἐναρμονίσουν τὸ ἰδεατὸ μὲ τὸ πραγματικὸ, νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα ἀνάμεσα σὲ δυὸ κόσμους, ἓνα τυπικὰ λογικὸ καὶ ἓνα λογικὰ πραγματικὸ.

Δὲν εἶναι ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος λιγώτερον ἠθικὸς ἀπὸ τὸν παλιό· ἡ ἠθικὴ εἶναι κατὰ βάθος ἰσορροπία ἀπαιτήσεων καὶ ἐπιδιώξεων· αὐτὴ τὴν ἰσορροπία μπορεὶ δίχως ἄλλο νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ καὶ ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία, ὅπως τὴν ἐπιβάλλει κάποτε καὶ ἡ θρησκευτικὴ σκοληψία καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἀκόμη· μπορεὶ ὅμως νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση. Κι' ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ θετικὴ ἐπιστήμη κατὰ βάθος τὸ ἴδιο ἔργον κάνουν· ζητοῦν νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν ἀσθητο πόθον πὺς ὀργᾶ μέσα σὴν ἀνθρώπινῃ ψυχῇ νὰ βρῆ πίσω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια καὶ τὴ μεταβολὴ τὴν οὐσία καὶ τὸ ἀμετάβλητον καὶ τὸ μόνιμον· μὴ ξεχνᾶμε πὺς αὐτὴ ἡ βαθύτερη ἀπαιτήσιν γέννησε τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία.

Ὁ Ἕλληνας, ὅπως ξέρομε, ἔζησε τὴν πῶς ἀνήσυχον καὶ πῶς ταραχώδη ζωὴν καὶ σὴν ἄτομον καὶ σὴν λαὸς· τὴν αἰώνια ταραχὴν, τὴν ἀδιάκοπὴ μεταβολὴν, τὸ παντοτεινὰ φευγαλέον καὶ ἀσύλληπτον ἐννοιωθε ὁ Ἕλληνας καὶ μέσα

στην ψυχή του και στον γύρω του κόσμο· τὸ αἰώνια σταθερὸ καὶ ἀμετάβλητο δίδαξε ἢ ψυχή τοῦ Ἑλληνος μέσα στην ταραχή αὐτὴ καὶ τὴν ἐναλλαγή· κι' ἐπειδὴ τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ δὲ μπορούσε νὰ τὸ συλλάβῃ πουθενὰ στὸν κόσμο, τ' ἀναζήτησε πίσω ἀπ' τὰ πράγματα τοῦ κόσμου κι' ἔξω ἀπ' αὐτόν, ἀπαλλάσσοντας ὅσο μπορούσε τὸν ἑαυτό του ἀπ' ἐκεῖνο, πού κατ' ἀνάγκη τὸν κρατοῦσε δεμένο μὲ τὸν κόσμο αὐτὸ τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς φθορᾶς, ἀπ' τὸ σῶμα, κι' ἀφίνοντας ἐλεύθερη τὴ νόησή του νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ἰδανικὸ ἐκεῖνο· νὰ πού βρίσκεται ἡ ἀνεκτίμητη ὑπηρεσία πού τοῦ πρόσφερε γι' τὸν σκοπὸν αὐτὸ ἢ διαλεκτικὴ· νὰ ἴμως καὶ γιατί ἢ διαλεκτικὴ ἀναζήτησις εἶναι, ὡς τὴν ποῦμε ἔτσι, μιά φ υ γ ἢ ἀπ' τὸν κόσμο. Νῆναι ἄραγε αὐτὴ ἢ ἀπάντησις στὸ περίεργο ἐρώτημα ; γιατί οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δὲ μπόρεσαν παρ' ὅλη τὴν τεράστια πνευματικὴ τους ποόδο καὶ τὴ θεωρητικὴ τους γνώση νὰ δημιουργήσουν πρακτικὴ ἐπιστήμη ;

Τὸν πόθο ὅμως αὐτὸ, λέγαμε, τοῦ ἀνθρώπου νὰ βρῇ κάτι τὸ σταθερώτερο καὶ ἀσφαλέστερο θέλει κατὰ βάθος νὰ ικανοποιήσῃ κι' ἡ νεώτερη ἐπιστήμη μὲ ὀλιγώτερο ἀφηρημένα μέσα : καὶ στίς θετικὰ ἐπιστήμες ὁ πέρα—πέρα ἀντικειμενικός, ὁ ἀπώτατος σκοπός, εἶναι νὰ ολοκληρωθῇ ἡ γνώση μας γιὰ τὸν κόσμο, γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸ ἔργο καὶ τὴν τύχη του. Ἐδῶ ὅμως τὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦνται εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο, ὅπως εἶναι : εἶναι ὁ κοινὸς νοῦς κι' ἡ ἐμπειρία, πού δὲν μποροῦν πάντα νὰ κλειστοῦν καὶ νὰ ἐκφραστοῦν μέσα στους ἀφηρημένους τύπους τῆς λογικῆς, τῆς καθαρᾶς νοήσεως, τοὺς ὁποίους συνάγει ἢ διαλεκτικὴ.

Ἡ πολλὴ ἀπασχόλησις μὲ τίς ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ τοὺς καθαρούς λογικούς τύπους μπορεῖ νὰ γεννήσῃ περιφρόνησις γιὰ τὰ δεδομένα τοῦ κοινοῦ νοῦ καὶ τῆς καθημερινῆς ἐμπειρίας καὶ νὰ δώσῃ μιά πολὺ ἀπατηλὴν ἰδέαν γιὰ τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας· μπορεῖ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ νομίσουμε πὼς ὀλόκληρη ἢ φιλοσοφία συνίσταται στὴ μεταφυσικὴ· κι' ἔτσι σχεδὸν ἀντιλαμβάνονται τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας οἱ περισσότεροι ἀπ' ἐκείνους πού καταγίνονται μονάχα μὲ τὴ θεωρία. Ἡ φιλοσοφία ὅμως σήμερα δὲν εἶναι τόσο νεφελοκοκκυγιακὴ· οὔτε κἂν μπορεῖ νὰ νομίζεται ὡς ξεχωριστὴ, ἀυθιπόστατη ἐπιστήμη, ὅπως τὴν ἤθελαν καποτε· ἢ φιλοσοφίαν εἶναι πρῶτα ἕνας γενικός ὅρος, πού ἐκφράζει τὴν ἐνδόμυχη τάση καὶ τὸν πόθο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ γνώση, τὴν ὁποιαδήποτε γνώση· εἶναι αὐτὸ πού ἐννοοῦσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μὲ τὸν ὄρον αὐτόν· ὅταν πρωτοφάνηκε· γι' αὐτοὺς φιλοσοφία ἦταν καὶ ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία κτλ. Δεύτερο καὶ κυριώτερο ἢ φιλοσοφία μὲ τὴ σημερινὴ τῆς σημασίαν πρέπει νὰ εἶναι ἢ προσπάθεια κι' ἢ μελέτη πού κάνει κάθε ἐπιστήμονας νὰ κατανοήσῃ πληρέστερα, μὲ τὰ μέσα πού ἔχει στὴ διάθεσή του, τὸ ὑποκείμενο τῆς ἐπιστήμης του καὶ νὰ τὸ φέρῃ σὲ συνάφεια μὲ τὸν ἄνθρωπο· εἶναι, νὰ ποῦμε, μιά γενικὴ μέθοδο καὶ σύγχρονα μιά γενικὴ ἀπαίτησις πού ἔχουμε ἀπὸ κάθε ἐπιστήμης· δὲν εἶναι μιά παρατραβηγμένη λογικὴ σύνδεσις τῶν ἀντιφάσεων πού συναντοῦμε στὴ θεωρία τῆς Γνώσεως, μιά τυποποιημένη λογικὴ ἀφαίρεσις· τὸ ἔργο τοῦ σημερινοῦ φιλοσόφου εἶναι πολὺ πιὸ θετικὸ καὶ συγκεκριμένο· εἶναι ἢ ὑψίστη ἀπαίτησις πού πρέπει νὰ ἔχουμε μπροστά μας στὸ ἔργο κάθε ἐπιστήμης· γι' αὐτὸ φιλόσοφος εἶναι μονάχα ἐκεῖνος, πού εἶναι βαθιὰ

κάτοχος τῆς ἐπιστήμης του· ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἕνας ἐπιστήμονας (μὲ τὴν τελειότερη ἔννοια τοῦ ὄρου) Φυσικὸς π. χ. εἶναι τόσο φιλόσοφος, ὅσο κι' ἕνας Ἱστορικὸς ἢ ἕνας Ἀστρονόμος.

"Ἔτσι ἡ φιλοσοφία θὰ πύψη νὰ νομίζεται ὑπόθεσις τῶν ἀρογοσγῶλων, πὺ ἀναμασοῦν τὸ πνεῦμα τοὺς ἢ τῶν ἀμαθῶν, τῶν ἀνίδεων ἀπὸ θετικὴ ἐπιστῆμη, πὺν παραδέρονν μὲ τὸ καρὰβι τοῦ ρεμβασμοῦ μέσα στοὺς ἀτέλειωτους ὠκεανοὺς τῆς ἀφηρημένης σκέψεως σπρωγμένοι ἀπὸ τὸν ἄνεμο τῆς φαντασίας. Κατὰ βάθος μιὰ τέτοια φιλοσοφία δὲ διαφέρει ἀπὸ τὶς ἀπροσγείωτες ὄνειροπολήσεις τῶν ἐφήβων πὺν νομίζουν ὅτι ἔτσι φιλοσοφοῦν. Ἀκριβῶς ὅμως μιὰ τέτοια φιλοσοφία ἄκαρπη, ἀπροσγείωτη, ἔξωκοσμικὴ, μπορεῖ νὰ βρῆ ἀφθονὴ τροφὴ μὲ τὴ διαλεκτικὴ ἂν δὲ τὸ προσέξουμε κι' ἂν δὲν πάρουμε ἐγκαίρως τὰ μέτρα μας· ἡ διαλεκτικὴ τότε θὰ εἶναι ἀπλῶς ἕνα test γιὰ νὰ δοκιμάζουμε τὴν ταχύτητα τῆς ἀφηρημένης σκέψης· καὶ γιὰ νὰ θυμηθῶ τὰ λόγια κάποιου Ἀγγλοῦ φιλόλογου «τὸ νὰ σκεπτόμαστε μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὸν καθαρὸ λόγο εἶναι σὰ νὰ ἐπιμένουμε στὴ διαφορὰ πὺν ὑπάρχει μεταξὺ μυαλῶν πὺν μποροῦν καὶ μυαλῶν πὺν δὲν μποροῦν νὰ σκεφτοῦν γρήγορα, καθαρά, μ' εὐκρίνεια καὶ λεπτότητα ἐπάνω σὲ ἀφηρημένους καὶ γενικούς ὄρους.»

Θα ἦταν ὅμως πλάνη νὰ νομιστῆ πὺς ἡ διαλεκτικὴ εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀχρηστὴ ἴσα-ἴσα πὺν ἀποτελεῖ πολὺτις βοήθημα γιὰ τὸ ξεκαθάρισμα τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τὴν ἰσορροπία του. Ὅλοι μας ξέρουμε πὺς ὁ βίος μας (πνευματικὸς καὶ μὴ) εἶναι στὸ μεγαλύτερό του μέρος σειρά ἀπὸ αὐθόρμητες πολλῆς φορὲς ψυχικὲς λειτουργίες, τόσο ἀκαθόριστες πὺν κατανοῦν ὄρμες ἢ ὑποσυνείδητες ἐκ δηλώσεις· ἢ ἀκόμη συχνότερα εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνέργειες πὺν προέρχονται ἀπὸ ἐντονες συναισθηματικὲς καταστάσεις· ὁ συναισθηματικὸς ὅμως βίος, ὅσο φυσιολογικὸς· κι' ἂν εἶναι, δὲν εἶναι συντλεστικὸς οὔτε στὴ δημιουργία τῆς ὀρθῆς γνώσεως οὔτε καὶ τῆς ἠθικῆς ἰσορροπίας, πὺν εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ἀκόμη καὶ τὴν ἀτομικὴ. Ἀντίρροπο στὸ συναισθημα εἶναι ἡ νόηση, πὺν μὲ τὴ διαύγεια καὶ τὴν καθαρότητά της, μὲ τὸ σύστημα καὶ τὴν ψυχρὴ ἔρευνα θὰ συγκρατήσῃ τὸ συναισθημα στὸ πρεπούμενο σημεῖο, θὰ ξεκαθαρίσῃ τὶς ψυχολογικὲς ἐννοιες ἀπὸ τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα καὶ θὰ τὶς καταστήσῃ λογικὲς, ἔτσι πὺν νὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο καὶ γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, διευκολύνοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὴ συνεννόηση μεταξὺ τους, πὺν εἶναι τόσο ἀπαραίτητη γιὰ τὴν εὐδαιμονία τους. Ὅσο πὺο καλλιεργημένη εἶναι ἡ νόηση ὅσο πὺο «λογικὴ», τόσο λιγώτερο ὁ ἀνθρώπος μένει ἔρμαιο στὸ συναισθημά του, στὰ πάθη του καὶ στὶς δεισιδαιμονίες, στὶς προλήψεις καὶ τοὺς φόβους του, στὸ ἐγὼ του τὸ στενὸ μὲ τὰ ταπεινά του συμφέροντα. Ἡ σημασία της πρὸ πάντων γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τεράστια γιὰ τὴν τάξη πὺν φέρνει στὰ πνευματικὰ δεδομένα καὶ γιὰ τὸ σύστημα πὺν ἐπιβάλλει στὴν ἐργασία τοῦ νοῦ. Τὸ δούλεμα τῶν ἐννοιῶν, ἡ συστηματοποίηση καὶ ἡ τάξη συντελοῦν στὴν καλλιτεχνικὴ διάρθρωση τοῦ πνευματικῶ βίου τοῦ ἀνθρώπου, κι' ἔτσι ἡ διαλεκτικὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἕνας φορέας τῆς αἰσθητικῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπου· ἕνα διαλεκτικὸς ἀλη-

θινός πρέπει να είναι κατ' ανάγκην κι' ένας αξιόλογος καλλιτέχνης· τὸ ἀπόδειξαν οἱ σοφιστὲς καὶ σὲ σημεῖο ἀνυπέροβλητο ὁ Πλάτων.

Δυστυχῶς ὅμως εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ φτάσουμε στὴν ὑπερβολή, κι' ἀκόμη εὐκολότερο νὰ πάρουμε τὴν ἐμφάνιση γιὰ οὐσία· ἂν ἀφήσουμε πρὸ πάντων τὸν ἔφηβο νὰ ἐντροφᾷ μονάχα στὰ πιὸ ζωηρὰ πειγνιδίσματά της, μπορεῖ εὐκόλο νὰ παρασυρθῆ καὶ νὰ τρέξη τυφλά σὰν ἀμέριμνο παιδί ξωπίσω ἀπὸ τὶς πολύχρωμες πεταλοιδίτσες τῆς ἄωρης, τῆς ψυχολογικῆς ἀκόμη σκέψης του καὶ νὰ μὴν ἐννοῇ ὕστερα μὲ κανένα τρόπο νὰ συνελθῆ. Κι' ὁ κίνδυνος εἶναι πολὺ μεγάλος, γιατί τότε μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπεριόριστη ἐκμετάλλευση τῆς φυσικῆς ἀποτροφῆς πρὸ νοιώθει ὁ νέος γιὰ τὴν πραγματικότητα. Κάθε ἀνικανότητά του ν' ἀντιμετώπισῃ θετικὰ τὰ πρῶγματα, εἴτε ἀπὸ ἀνωριμότητα εἴτε ἀπὸ φυσικὴ δειλία, κάθε φυγὴ του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα θὰ ζητᾷ νὰ τὴ συγκαλύψῃ—ὄχι τόσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτό του—πίσω ἀπὸ χοντροκομμένα (κάποτε καὶ λεπτοκαμωμένα μὰ τόσο πρόσκαιρα) διαλεκτικὰ παραπετάσματα καὶ θὰ κρύβεται μέσα στὴν ἀνάεση καταχνιά πρὸ χύνει γύρω του ἢ συναισθηματικὴ του σκέψη, μὲ τὴν αὐταπάτη ὅτι κάθεται γερά στὸν Ὀλύμπιο θρόνο σὰν ἄλλος Δίας τῆς σκέψεως· πρὸ νὰ τὸν νοιώσουν οἱ ἄλλοι!

Προκαλέστε μ' ἐπιδεξιότητα (δυστυχῶς τὶς πιὸ πολλές φορὲς τὸ κάνομε μ' ἀσυγχώρητη ἀδεξιότητα) τὴν κόυφια αὐτὴ διαλεκτικὴ τάση τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολεῖο ἢ μὲ κάποια ἐρώτηση στὴν ἐρμηνεία ἐνὸς Σωκρατικοῦ διαλόγου, ἢ στὴν ἐκτίμηση ἐνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος, στὴν ἐξήγηση ἐνὸς θρησκευτικοῦ φαινομένου, ἀκόμη καὶ στὴ λύση ἐνὸς φυσικοῦ ἢ μαθηματικοῦ προβλήματος καὶ τότε, ἂν μπορῆτε, βοήθετε λογαριασμό μὲ τὸν κατακλυσμό τῶν «σοφῶν καὶ πρωτοτύπων» ἀπόψεων, ἀρνητικῶν σχεδὸν κατὰ κανόνα, πρὸ διατυλώνονται καὶ ὑποστηρίζονται μ' ἕνα σωρὸ παραλογισμοῦ ἀπὸ τὴν νεανικὴν θέρη. Ὁ Σωκράτης—θ' ἀκούσετε—πέφτει ἔξω ἐδῶ, ἢ ἀπόδειξῃ αὐτὴ γὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι σωστὴ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖο (βλέπετε χρειάστηκε ν' ἀποδείξουμε διαλεκτικὰ καὶ τὸ Θεὸ, ὅταν ἀρχίσαμε ν' ἀμφιβίλλουμε γι' αὐτὸν), ἀκόμη καὶ ὅτι ἡ διαστολὴ τῶν σωμάτων ἀπὸ τὴ θερμότητα εἶναι ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων κτλ.

Θὰ μοῦ ἀντιταχθῆ πὼς αὐτὰ ὅλα εἶναι σοφίσματα τοῦ παιδικοῦ μυαλοῦ καὶ πὼς ξεχνιοῦνται μόλις ἀρχίσῃ νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον θετικὰ ἂν ἀρχίσῃ ὅμως· κι' ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ὁ κίνδυνος, μὴ δὲ μπορέσῃ ποτὲ ν' ἀντικρύσῃ θετικὰ τὸν κόσμον, μήπως ἐξακολογήσῃ πάντα νὰ τὸν μετουσιώσῃ σ' ἀφρημένες καὶ ἀόριστες ἐννοίες καὶ σὲ κόυφες λέξεις. Γιατί εἶναι ἀληθινὰ ἀπίστευτὴ ἡ γοητεία, πρὸ ἔχουν οἱ λέξεις ἀπάνω στοὺς ἀνθρώπους· φτάνουμε πολλές φορὲς νὰ ζοῦμε μὲ τὶς λέξεις καὶ γιὰ τὶς λέξεις μονάχα καὶ πεθαίνουμε κάποτε, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουμε, γιὰ τὶς λέξεις. Κι' αὐτὸ δυστυχῶς πολλές φορὲς γίνεται σὲ βῆρος τοῦ κοινοῦ νοῦ καὶ τῆς ἄμεσης ἀντιλήψεως καὶ ἐποπτείας· δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς συνήθως «κάθε λέξη σημαίνει ὅ,τι προτιμοῦμε νὰ σημαίνῃ», καὶ πὼς κάνουμε τὸ κάθε τι, μεταχειριζόμεσθε κάθε διαλεκτικὸ ἐφεύρημα γιὰ ν' ἀποδείξουμε στοὺς ἄλλους—μὰ καὶ στὸν ἑαυτό μας—πὼς αὐτὸ πρὸ θέλουμε νὰ σημαίνῃ ἢ ἐννοία εἶναι ἐκεῖνο πρὸ σημαίνει κι' ἀληθινά.

Μ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπο ἡ πνευματικὴ μας ζωὴ — ἡ ζωὴ μας γενικά — κατατάνει ἓνα ἄκαρπο κυνήγι λέξεων, μιὰ ζωὴ ποὺ ἐχθρεύεται τὴ δράση καὶ μαλθακίζεται μὲ τὶς λέξεις, ποὺ θέλουμε νὰ τὶς παρουσιάσουμε τάχα σὰν καταστάλαγμα διυλισμένης σκέψης: «ὅποιος μπορεῖ νὰ δράσῃ δρά, ὅποιος δὲν μπορεῖ διδάσκει», λένε οἱ Ἕλληνες καὶ εἶναι ψυχολογικὰ δικαιολογημένο αὐτό· ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀνίκανος σὲ δράση, γιὰ νὰ πιέσῃ τὸ αἰσθημα κατωτερότητος ποὺ γεννιέται, καταφεύγει στὴν ἀφηρημένη σκέψη νομίζοντας πὼς μ' αὐτὴ ἀναπληρώνει τὴ θετικὴ ἐνέργεια· εἶναι τόσο εὐκόλο τότε ν' ἀραδιάξῃ σοφίσματα ἄπάνω σὲ σοφίσματα, γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ μπροστὰ στὰ μάτια του τὴν ἀδυναμία του καὶ νὰ δώσῃ στὸν ἑαυτὸ του κάποια ἀξία, ποὺ δὲν ἐννοοῦν νὰ τοῦ τὴν ἀναγνωρίσουν οἱ ἄλλοι ἀπὸ ζήλεια ἢ βλακεία· ἔτσι γίνεται πεισματάρης, στενοκέφαλος, γεμάτος προκατάληψη, ἐγωιστὴς καὶ κοῦφος. Ὁ νέος, ποὺ θὰ θαρπηθῇ ἀπὸ τὶς διαλεκτικὰς ρουκέτες, σὲ κάθε περίστασι ποὺ τοῦ παρουσιάζεται θὰ καταφεύγῃ σ' αὐτὲς γιὰ νὰ δικαιολογῇ τὸν ἑαυτὸ του· θὰ βροίσῃ σ' αὐτὲς προσχήματα καὶ προσπάσιες· θὰ κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὲς ἢ ζωὴ του θὰ εἶναι ἓνα ἀδιάκοπο ψέμα, μιὰ διαρκὴς ὑπόκρισι· τὸ χειρότερό ὅμως εἶναι ὅτι γι' αὐτὸν ἡ ἐμπειρία ἢ ἄμεση τῆς ζωῆς, οἱ ἀπλὲς κ' ἀδιαφιλονίκητες ὑποδείξεις τοῦ κοινοῦ νοῦ δὲ θ' ἄρχουν κομιὰ σημασία, ἂν ἐννοεῖται μορῇ νὰ τὰ ἀντιληφθῇ· πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ συζητοῦν ὅλα τὰ ζητήματα ἀνεδαφικά, ἀφηρημένα, χωρὶς νὰ λογαριάζουν καθόλου τὰ πραγματικὰ γεγονότα ποὺ ἔχουν μπροστὰ τους· καβαλλικεύουν τὶς λέξεις καὶ χάνονται στὸ ἄπειρο.

Σ' αὐτὸ τὸ ἐκινδύνου στάδιο θὰ μπορούσε, θαρρῶ, νὰ μᾶς βοηθήσῃ ἡ διαλεκτικὴ κ' ἐδῶ ἴσως θὰ βρισκόταν ὅλη ἡ ὄξεια τῆς· σὸ νὰ μπορούσαμε νὰ δέσσουμε τὶς λέξεις (τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες) μὲ τὰ πράγματα δὲν ξέρω, ἂν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ἐπιτύχουμε αὐτὸ μόνον μὲ τὴ διαλεκτικὴ· ὅτι ὅμως θὰ μπορούσε νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ συνεννοηθοῦμε κάπως καλύτερα οἱ ἄνθρωποι μεταξὺ μας σὸ πεδίο τῆς ἠθικῆς, δηλαδὴ στὶς σχέσεις μας μεταξὺ μας, αὐτὸ μοῦ φαίνεται πῶς θετικό. Κυκλοφοροῦν πάντα μεταξὺ μας ἓνα σωρὸ νομίσματα, ποὺ ἡ ἀξία τους κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ γενικά καθωρισμένη· νὰ τ' ἀπορρίψουμε δὲν μπορούμε γιὰ κανένα λόγο· θάταν λοιπὸν σωστὸ νὰ δοκιμάσουμε νὰ καθορίσουμε μ' ὅση πῶς πολλὰ μπορούμε ἀκριβεία τὴν ἀξία τους. Τοῦ Σωκράτους ἡ προσπάθεια δὲν ἦταν ἀθάλακτη κ' ἄσκοπη· ξεπήγασε ἀκριβῶς ἀπὸ μιὰν τέτοιαν ἀνάγκη· κ' ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγκη θὰ ὑπάρχῃ, θὰ χρειάζεται πάντα κ' ὁ Σωκράτης. «Ἄν ζούσε σήμερα ὁ Σωκράτης», γράφει ὁ Sir Richard Livingstone, «θὰ ρωτοῦσε τοὺς πολιτικούς μας, τοὺς δημοσιογράφους μας κ' ὅλους τοὺς ἄλλους, τί ἀκριβῶς ἐννοοῦν μὲ τοὺς ἔλεγχους, δημοκρατία, κοινωνία δίχως τάξεις ἢ μὲ ὅποιονδήποτε ἄλλο ἔμβλημα· εἶναι δυστύχημα γιὰ κάθε ἔθνος ποὺ ὁ Σωκράτης δὲ ζῆ ἢ δὲν ἔχει ἀφήσει κανένα διάδοχό του». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε πὼς ἡ διαλεκτικὴ εἶναι φάρμακο καὶ δηλητήριον μαζί καὶ πὼς εἶναι εὐκολότερο ν' ἀφιονιστοῦμε μ' αὐτὴ παρὰ νὰ γιαιρευτοῦμε.

Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΒΑΡΚΑΡΟΛΑ

Σ' αγαπῶ, μ' αγαπᾶς κι αγαποῦμε μαζί,
τὰ πουλιά πού λαλοῦν, τὰ λουλούδια,
τὰ νερά πού κυλοῦν, τὰ δεντρά πού θροοῦν,
τῶν πουλιῶν τῶν νερῶν, τῶν δεντρῶν
τὰ τραγούδια.

Σ' αγαπῶ, μ' αγαπᾶς κι αγαποῦμε μαζί
τὴν ξανθή, τὴν ἠλιόκαλη μέρα,
τὰ θερμὰ τὰ φιλιὰ μ' ἀγκαλιάσματα ἀδρὰ
τὸ πρωί—
μ' ἀπαλά, σιγαλά τὴν ἑσπέρα.

Σ' αγαπῶ, μ' αγαπᾶς κι αγαποῦμε μαζί
τὸ βουνό, τὸ γιαλό καὶ τὸν κάμπο,
τὸ ὄροσάτο βουνό, τὸ γαλήνιο γιαλό
καὶ τὸν κάμπο λουσμένο σὲ λάμπο.

Σ' αγαπῶ, μ' αγαπᾶς κι αγαποῦμε μαζί,
τὴ ζωὴ τῆς ζωῆς νὰ χαροῦμε,
δὲν εἶν' ἄλλη ζωὴ, δὲν εἶν' ἄλλη χαρὰ
σὰν καὶ τούτῃ πού ζοῦμε!

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΓΙΟΥ ΝΝΑ ΚΑΤΗΝΤΗΣΟΥΜΕΝ

Ἡ γλωσσαρκὰ πού μῶβκαλεν πουλιά πρῶτον σεφέριν
ἦτον καμιὰ δωδεκαρκὰ τζιαὶ ζιοῦν, μάτσι' ἔν ἀγρέλια.
Τζιεῖνες πού πού κάτσαν ὕστερις πῶμπην τὸ καλοτζιαῖριν,
ἄλλη κρατ' ἕναν τζιαὶ βουρᾶ, τζι' ἄλλες σιηράτες τέλεια...
Τζι' ἀλόπως ἔτο' ἕννὰ θωρῶ στὴν Τζιῦπρον ἄλλο λλιον:
Κάθε καντούνιν τζιαὶ δκυδ-τρεις μεσ' ἕναν Σωματεῖον...

ΠΑΥΛΟΣ ΛΙΑΣΙΔΗΣ

ΣΤΗΝ ΚΟΡΟΥΝ ΜΟΥ

“Όσον τζι’ ἐξέβης πού τόν “Αδην ἐκαρφώθηκεν
τό δειν σου πά στό Φῶς! Μὲ τοῦ τζιουροῦ σου
μήτε τῆς μάνας σου ἡ ἀγάπη ἀξιώθηκεν
νά στρέψει τόμ μαγνήτην τ’ ἀμμαδκιού σου.

“Όξον τῆς πείνας τό sheττιν τό δειν σου ἔν π’ ἄλλαξεν
τζι’ ἄρτζιεψες κλάμαν’ πού τῆς σάρκαν ἐνικηθῆς!
Τζι’ ἡ μάνα σου τόν πόνον σου ἐμάλαξεν
τζι’ ἔστρωσες το στόν ὕπνον τζι’ ἐτζιοιμήθης.

“Αχ, καφουρένη μου! τζιαί ποῦ θωρεῖς τζι’ ὀ τζιύρης σου
ἔτσι τό Φῶς τοῦ διτζιου ἐδίψαν τζιαί διψᾶ το.
ἀμμά σιῆς φτωσίας τό sheττιν τζιαί στο χαττιριν σου
shύβκει σάν βοδς εἰς τον ζυόν τῆν τζιόμπην κάτω...

ΠΑΥΛΟΣ ΛΙΑΣΙΔΗΣ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ*

Πρὶν προχωρήσω στό θέμα μου, δέ θεωρῶ ἄσκοπο νά δώσω μιᾶ δια-
σάφιση σχετικά μὲ τό χαρακτήρα καί τό σκοπό τῶν ρεσιτάλ μου: Ἡ δι-
οργάνωσή τους ἔγινε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 20 χρόνων ἀπό
τὴν πρώτη μου ἐμφάνιση, στὴν Κύπρο μὲ τὰ «Λουλούδια τῆς Ἀγάπης»,
καί στὴν Ἀθήνα μὲ διάφορα ποιήματα στόν περιοδικό τύπο.

Τὰ «Λουλούδια τῆς Ἀγάπης» δὲν εἶναι, βέβαια, πλατιά γνωστά. Καί
μόνο σάν ἐφηβικὴ προσπάθεια μποροῦν νά ἔχουν κάποιο ἐνδιαφέρον. Ἄλλὰ
δὲν παύουν νά ἀποτελοῦν τό πρῶτο μου ξεκίνημα.

Ἡ εὐκαιρία αὐτὴ δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς ἀφετηρία γιὰ ἓνα ἑορτασμό
τῆς ποιητικῆς καί πνευματικῆς εἰκοσαετίας μου, ἀλλὰ γιὰ μιᾶ ἀπλὴ
ὑπενθύμιση στό Κυπριακὸ κοινό, ὅτι: παλεύοντας σκληρά, μοχλών-
τας καί δουλεύοντας μὲ ἀγάπη στὴν Τέχνη γιὰ νά φθάσω ἐκεῖ πού ἔφθασα,
ἔχω διανύσει ἓνα πολυδαίδαλο δρόμο καί μιᾶ πολυκύμαντη πορεία εἰκοσι
χρόνων. Ἄν τό διάστημα αὐτὸ τῆς ζωῆς μου, ἂν τὰ καλύτερα χρόνια τῆς
ἀνθρώπινης ζωῆς δὲν τὰ σπατάλησα ἄδικα ἂν ὑπῆρξαν γόνιμα, καί ἂν
κάτι ἔχουν προσφέρει τέλος πάντων στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα καί ἰδι-
αίτερα στὰ Κυπριακά, εἶν’ ἀρκετὴ ἱκανοποίηση γιὰ μένα, πού αἰσθάνομαι

*Σημ. «Κυπρ. Γρ.»—Ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη διαβάστηκε σὰ διάλεξη ἀπό
τὸν ποιητὴ κ. Τ. Ἀνθία στὰ ρεσιτάλ πού ἔδωσε σ’ ὅλες τίς πόλεις τῆς Κύπρου
μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν εἰκοσι χρόνων τῆς λογοτεχνικῆς του ἐργασίας. Ἐχτός ἀπό
τὴν ὁμιλία αὐτὴ ὁ Ποιητὴς ἀπάγγειλε καί ποιήματα ἀπὸ τίς ποιητικὲς συλ-
λογές του.

ὅτι εὐτυχῶς μού ἀπομένει ἀκόμη λίγη πίστωση χρόνου, γιὰ νὰ δουλέψω πιδὸ σκληρὰ καὶ πιδὸ συνειδητὰ, μὲ τὸν ἕνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς μου : Νὰ ἐξυπηρετήσω καὶ νὰ τιμήσω τὸν τόπο μου, ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὡς ποιητῆς, ὡς συγγραφέας καὶ ὡς ἀγωνιστῆς γιὰ ἕνα καλὺτερο Αὐριο.

Εἶν' ὁ καιρὸς, πού ἡ παγκόσμια προσοχὴ στρέφεται στὸν πόλεμο. Στὸ πῶς νὰ κερδισθεῖ ἡ νίκη τῶν δυνάμεων τοῦ Καλοῦ—τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων—γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ εὐημερία, ἡ Ἐλευθερία καὶ ἡ Δικαιοσύνη σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Κι' αὐτό, ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἀσφαλῶς τοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων, πού δραματίζονται τὴν ἐπικράτηση ἑνὸς ἀνώτερου πολιτισμοῦ, ὅπου ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ θὰ ἀπατῶνται καὶ θὰ δημιουργοῦν κίτω ἀπὸ καλῦτερες συνθήκες, —σὲ μιὰν ἀτιμωμένην πλημμυρισμένην ἀπὸ πνευματικὸ δέυγόνο.

Ἄν ὁμως ζοῦμε κάτω ἀπὸ τὴ μοιραία νευρικότητα μιᾶς θυελλώδους πολεμικῆς περιόδου—κοσμοϊστορικῆς σημασίας γιὰ τὴν τύχην τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ—κι' ἂν ὅλες οἱ διαθέσιμες δυνάμεις ἀξίξει νὰ δοθοῦν στὴ γιγάντια αὐτὴ προσπάθεια, δὲν σημαίνει πῶς ἡ Τέχνη ὀφείλει νὰ τεθεῖ στὸ περιθώριον, νὰ σιγήσει τὸ τραγούδι, νὰ τραβηχθεῖ στὴ γωνιά του ὁ ποιητῆς καὶ γενικὰ ὁ καλλιτέχνης, νὰ ἀτονίσουν ἢ νὰ σβύσουν οἱ ὄρατες ἐξορμήσεις πρὸς τὶς ἀνώτερες σφαῖρες καὶ τοὺς πλατεῖς ὀρίζοντες τῆς Διανόησης, τῆς Ὁμορφιάς, τῆς καλλιτεχνικῆς χαρᾶς.

Τὸ ἐναντίον : Σ' αὐτὴ τὴν κρίση, πού παραλύει τὰ νεῦρα καὶ ἐπιφέρει ὄχι μονάχα ὕλικά, ἀλλὰ καὶ ψυχικά πλήγματα στὴν αἰμόφυρτη ἀνθρώπινητητα, πιδὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ προβάλλει ὡς ἐπιτακτικὸ καθήκον ἡ κινητοποίηση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἔνταση τῶν δημιουργικῶν τῶν δυνάμεων, γιὰ νὰ κάνουν χαλύβδινα τὰ νεῦρα, νὰ ἐπουλώσουν τὶς πληγὰς ἢ νὰ τίς κάμουνε λιγώτερο ὀδυνηρές, ἐνσταλάζοντας τὸ μύλισμα τῆς ἐλπίδας καὶ δυναμώνοντας τὴν πίστη πρὸς τὸν Ἄνθρωπο, τὴν πίστη πρὸς τὰ μεγάλα ἀνθρώπινα ἰδανικά, τὴν πίστη πρὸς τὶς ἀνώτερες ἐκδηλώσεις τοῦ Ἀνθρώπου.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού ἀπαιτεῖ κατακόρυφες ψυχές, ὀλόρθα μέτωπα, ἐντατικὴ καὶ πυρετώδη δράση σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἡ ἠττοπάθεια, ἡ ἀπογοήτευση, τὸ μοιρολατρικὸ ἀποτράβηγμα στὸν Ἐαυτοῦλη μας, τὸ τσακισμὰ τῶν φτερῶν, ὁ μαρasmus καὶ τὸ σταμάτημα ἢ ἡ χαλάρωση τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας, εἶναι συμπτώματα ἀδυναμίας. Καὶ κάτι περισσότερο : Ἡ ἐγκατάλειψη τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν στίβων, ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀξιοκατάκριτη λιποταξία ἀπὸ τὴ μάχην τοῦ Πολιτισμοῦ, στὴν κρισιμώτερον στιγμὴ αὐτῆς τῆς μάχης. Δὲν γονατίζουν οἱ δυναμικοὶ λαοί. Δὲν λιποψυχοῦν καὶ δὲν λυγίζουν οἱ δυναμικοὶ ἄνθρωποι. Ἰσα-ἴσα, ἡ φωνὴ τοῦ καθήκοντος ἀντιλαλεῖ βαθιὰ τοὺς ἐντονώτερον καὶ μὲ ἀδρότερον παλμό, στὶς δυσκολώτερες ὥρες, πού χροιάζονται πιδὸ ρωμαλεοὶ σηματοφόροι καὶ πρωτοπόροι, πιδὸ πολλὰ χέρια καὶ μυαλὰ γιὰ νὰ κρατήσουνε ψηλὰ τὸ λάβαρον τοῦ Φωτός.

Κ' ἡ Τέχνη, λοιπόν, μέσα στὸν Πόλεμον, ἔχει νὰ προσφέρει—καὶ πρέπει νὰ προσφέρει—ἀρχετὲς ὑπηρεσίες. Χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώξει, ὁ ζωντανὸς

καλλιτέχνης-δημιουργός, ἐφ' ὅσο δέχεται τις ἐπιδράσεις τῆς ηλεκτρισμένης πολεμικῆς ἀτμόσφαιρας, γίνεται ἡ εὐαίσθητη χορδή, πού πάλλει ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν κραυγὴ τοῦ σπαραγμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος: Ὁ δέκτης τῶν μεγάλων συγκινήσεων καὶ τοῦ συγκλονισμοῦ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού πρωταγωνιστεῖ στὸν τραγικώτερο ρόλο τοῦ παγκοσμίου δράματος.

Ὅσο μακρὰ κι' ἂν βρῖσκεται ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς σκηνῆς, δὲν μπορεῖ ὁ τεχνίτης νὰ μένει ἀπαθὴς μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν τραγωδία καὶ νὰ μὴ νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσει τὰ συναισθήματα, πού πλημμυροῦν τὴν ὑπαρξή του. Κι' ἂν ἡ ἀπόσταση πού τὸν χωρίζει εἶναι μεγάλη, κι' ἂν μόνο ἔμμεσα ἢ μόνο μὲ τὴ σκέψη ἀδράχνει τὴν εἰκόνα τῆς φοιητῆς δοκιμασίας, τοῦ ἠρωϊσμοῦ καὶ τῆς αὐτοθυσίας τόσων λαῶν στὴν πάλη τους γιὰ τὴν Ἐλευθερία, ἔχει καὶ πάλι ἄρκετὸ ἀπόθεμα ἐμπνεύσεων καὶ συγκινήσεων, ἱκανὸ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸ δρόμο τῆς δημιουργίας.

Γι' αὐτὸ, ἡ Τέχνη σὲ καιρὸ πολέμου, *δίου* ὑπάρχουν δυναμικοὶ τεχνίτες, δὲν ὑφίσταται ἀβασία. Ἀντικαθρεφτίζει τὴν ἐποχὴ τῆς, καὶ γενικὰ προσλαμβάνει τὴ σφραγίδα ὅλων τῶν ψυχολογικῶν μεταπτώσεων τοῦ Ἀνθρώπου πού παλεύει ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, πότε δομώντας πρὸς τὴ Λύτρωση, πότε ζητώντας τὴ γαλήνη στὴν ἔσωτερικὴ κάθαρση, καὶ πότε ἀφομοιώνοντας τὸ δράμα ὅλων τῶν ἄλλων—τόσο πού γίνεται ὀλοτέλα δικό του.

Τὶ συμβαίνει μετὰ τὸν πόλεμο, εἶν' ἀσφαλῶς ἄλλη ὑπόθεσι. Καὶ πρέπει νὰ ἀναμένουμε νέες ζυμώσεις καλλιτεχνικῆς, νέες προοπτικῆς καὶ κατευθύνσεις μετὰ τὸ σάλο τὸ σημερινό.

Στὸ μεταξύ, ἡ Τέχνη δὲν ὑποστέλλει τὴ σημαία τῆς, καὶ δὲ διπλώνει τὰ φτερά τῆς. Ἡ ἀποστολὴ τῆς εἶναι ἀνεκτίμητη. Προσφέροντας τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, τὴν καλλιτεχνικὴ χαρὰ καὶ μεταρσίωση, ἀναπαύει, λυτρώνει καὶ ἀπογειώνει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, πού πῶς πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη αὐτῆς τῆς προσφορᾶς.

Σαλπίζοντας καὶ ἐκφράζοντας τὰ ἰδανικά τῆς μάχης γιὰ τὸν Πολιτισμό, ἀτσαλώνει συνειδήσεις, χαλκεύει χαρακτῆρες καὶ υποβάλλει τὴν ἀνάταση, τὴν πίστι πρὸς τὶς μεγάλες ἐξορμήσεις.

Ἡ θέση, λοιπόν, τῶν ποιητῶν, τῶν συγγραφέων καὶ γενικὰ τῶν καλλιτεχνῶν μέσα στὸν πόλεμο, ὀφείλει νάνα ἡ θέση πρωτοπόρων, ἐμπνευστῶν καὶ ὀδηγητῶν στὴ λεωφόρο τῆς νίκης τοῦ φωτός. Γι' αὐτὴ τὴ νίκη, τόσο λαοί, στὴν ἐποχὴ μας, χύνουν τὸ αἷμα τους. Ἀξίζει κι' εἶναι ὑποχρέωση ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐργασθοῦν μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη γιὰ νὰ φανοῦν ἀντάξει τῆς ἀποστολῆς τους.

Ἡ νίκη τῆς ἐλευθερίας, θάνα κι' ἡ νίκη τοῦ πνεύματος, κι' ἡ νίκη τῶν δυνάμεων τῆς προόδου σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ἀνθρώπου.

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ

Ἄλαφροσειέται κάποια ἰτιά,
μιά λυγερόκορμη κυρά,
κχι λέει πῶς ἦταν μιά φορά
βασιλίσσα στὴν Πόλη.
Εἶχε παλάτια, λέει, χρυσά
κ' εἶχε νεράϊδας ὁμορφιά
κι' ὅσοι τὴν ἀντικρῦζανε
τὴν ἀγαπούσαν ὅλοι.

Λέει γι' ἀκολούθους καὶ στολές,
λέει γιὰ διαμάντια καὶ γιορτές,
λέει γιὰ ζωγράφους καὶ ποιητές.
Καὶ λέει γιὰ ἰππότες μὲ σπαθιά
ποῦ γιὰ νὰ πάρουν μιά ματιάν
ἀπ' τὴ βασιλίσσά τους
ξερρίζωναν στὰ πόδια τῆς
καὶ τὴν καρδιά τους.

Ἄλαφροσειέται κάποια ἰτιά,
μιά λυγερόκορμη κυρά,
κ' ἔχουν ξυπνήσει τὰ πουλιά
στ' ἀσημωμένα τῆς κλαδιά.
Μὰ τὸ φεγγάρι ὡς ἀγρικᾶ
τὸ παραμῦθι ἐκεῖνο
τῆς λέει: «Φιλί κι' ἀσήμι πιά,
κυρά μου, δὲ σοῦ δίνω.

» Μ' ἓνα φιλάκι κλέφτικο
καὶ λίγο ἀσήμι ψεύτικο
δὲν κάνει νὰ ὄνειρεύεσαι
καὶ νὰ σ' ἀκοῦμεν ὅλοι
πῶς ἦσουν τάχα μιά φορά
(᾿Ω τὰ παλάτια τὰ χρυσά
καὶ κείνοι οἱ ἰππότες μὲ σπαθιά!)
βασιλίσσα στὴν Πόλη»!...

ΘΑ ΣΟΥ ΓΡΑΨΩ ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Θὰ σοῦ γράψω ἓνα τραγούδι
νᾶν' τῶ λουλουδιῶ λουλούδι,
νᾶν' χρυσὸ σὰν τὰ μαλλιά σου
νᾶν' ἀπλό σὰν τὴν καρδιά σου,
νᾶναι σὰν τὰ παραμῦθια
τώρα ψέμα, τώρα ἀλήθεια...

Θὰ σοῦ γράψω ἓνα τραγούδι
νᾶν' τῶ λουλουδιῶ λουλούδι,
σὰν τὰ κρίνα τῶ στηθιῶ σου,
σὰν τὴ φλόγα τῶ ματιῶ σου,
σὰν τίς δεκατρεῖς τ' Ἀπρίλη
ποῦ σὲ φίλησα στὰ χεῖλη...

Θὰ σοῦ γράψω ἓνα τραγούδι
νᾶν' τῶ λουλουδιῶ λουλούδι,
νὰ τὸ λὲς νὰ μὴ ποστεινῆς,
νὰ τὸ λὲς νὰ μὴ χορταίνῆς,
σὰ δὲ χόρτασα—καῦμέ μου!—
τὰ φιλάκια σου ποτέ μου...

Θὰ σοῦ γράψω ἓνα τραγούδι
νᾶν' τῶ λουλουδιῶ λουλούδι,
νᾶσαι ἐσὺ ζωντανεμένη
σὲ λογάκια ἀραδιασμένη,
νὰ τὸ τραγουδᾶν οἱ βρῦσες
καὶ νὰ κρυφοκλαῖν οἱ Χρῦσες:
«τέτοια κόρη ἂν ἀγαπᾶ
σ' ἐμᾶς δὲν ξαναγυρνάει»...

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ

Ω! τωρινή έσύ, γενιά,
τριαντάφυλλο ροδόλευκο, μιās χρυσαυγής τὸ γέννημα...
Τὸ μονοπάτι, τὸ τραχὺ, τὸ χιλιοπατημένο
Μὴν τὸ ἀκολουθῆς.

Δὲς τῶν παλιῶν τὰ βήματα!
Ἄμειλιχτα σὲ φέρνουνε
σιγὰ σιγὰ μπροστὰ
στὸ γολγοθᾶ καὶ σένανε
μιās τραγικῆς ζωῆς...

Μὴν προχωρεῖς! Μὴν προχωρεῖς!
γύρισε πίσω—ὄσο νωρίς.
Ἦ πάλι ἄν θές, καὶ δὲν βολεῖ
γιατὶ προχώρησες πολὺ,

Σύντριψε, δίχως νὰ σκεφτεῖς,
ὅτι μπροστὰ σου βρίσκεις,
πούθελε νᾶνε νοσηρὸ,
ψεύτικο, κάλπικο, χλωμό.

Κρήμνισε κάθε ἀνόητο φραμό,
στενὴ συνθήκη!
καὶ πάνω ἀπὸ τᾶχνάρια τους
χτίσε ἓνα κόσμο ἀληθινό...

Πλάσε λουλούδινη μιὰ γῆ!
ὕψωνοντας μὲ θρίαμβο
λευκὴ μιὰ νέα σημαία
στὴν πιὸ ἀψηλὴ της κορυφή.

Πλάσε λουλούδινη μιὰ γῆ
πού νᾶχουνε ἄλλα χρώματα
τὰ πράματα κι' ἄλλη μορφή.
Χτίσε ἓνα κόσμο ἀληθινό
για τὴν ἀγάπη μόνο
καὶ τὴ χαρούμενη ζωὴ.

ΛΟΥΣΗ ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΟΥ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΔΡΑΝΕΙΑ

Σπάνια στην Κύπρο έπεσε τέτοια πνευματική αδράνεια όπως στα τελευταία χρόνια. "Αν σ' άλλες χώρες ο πόλεμος έφερε γενική αναστάτωση στη ζωή, ρήμαξε πόλεις κι αφάνισε ανθρωπούς, σ' έμας εδώ έσβουσε σχεδόν ολοκληρωτικά κάθε πνευματική ζωή. Δέ βλέπω να μάς πειραξε και πολύ στο γενικό τόπο της ζωής μας: σέ μερικά μάλιστα σημεία έφερε και κάποια βελτίωση, ιδιαίτερα στην οικονομική κατάσταση. Και ίσως τó αίσθημα της ασφάλειας πού έχουμε εδώ και αυτή η κάποια οικονομική βελτίωση, τράβηξαν όλοτελα την προσοχή της Κύπρου στο άγριο κυνηγητό τού πλούτου, άπομακρύνοντάς την όλοτελα από τά πνευματικά ζήτήματα είτε γενικού ενδιαφέροντος είτε αυτά είτε και τοπικού. Καμιά ανησυχία πνευματική δέν αλκακώνει τó μέτωπο της Κύπρου. "Ο χορός καλά κρατεί κι όλα είναι «έν τάξει»...

"Η πνευματική αυτή ύποχώρηση δείχνει, πώς και η κάποια προηγουμένη ζωή, πού πρί λίγα χρόνια άρχισε να παρουσιάζεται εδώ, δέν ήταν πηγάς και σταθερή, αλλά έτερόφωτη και έτεροκίνητη και γι αυτό άνεδαφική και χωρίς βιώσιμα άποτελέσματα. Πιπιλούσε η Κύπρος κάτι από εκείνα πού έρχονται άπ' την "Ελλάδα, τó άναμασούσε χωρίς να μπορεί να τó κάνει δικό της, δίχως να τó χωνέψει, χωρίς να τó κάνει πάντα και θρηπτική ουσία γιά τόν πνευματικόν οργανισμό της. Και τώρα, πού κόπηκε η έπικοινωνία, έπαψε να δρά και εξαπάτησε στο μακάριο ύπνο της άδιαφορίας.

"Οι γύρω μάς γίνεται μία παγκόσμια άναστάτωση, όχι μόνο πολεμική, οικονομική και πολιτική άλλα και πνευματική, πρόπάντων πνευματική, δέν τó πήραμε μυρωδιά. "Οι πρέπει νάμαστε και στο πνευματικό πεδίο παρασκευασμένοι γιά ν' άντιπάρουμε τά μεταπολεμικά πρόβλήματα, να σκεφτούμε τουλάχιστο από τώρα γι αυτά, να τά βάλουμε στο μυαλό μας και να τά διαγράρουμε, καρφή δέ μάς καίγεται. "Οι πρέπει η Κύπρος νάναι καλά έτοιμασμένη γιά πείζει στη σέ λίγο έλευθερωσμένη "Ελλάδα τόν τιμητικό άλλα δύσκολο ρόλο της έθνικής άνόρθωσης σ' όλα τά πεδία, κανένας δέ γνολιάζεται, κανένας δέ τó νιώθει. Φυγομαχία έπονειδίστη και ξερατίλα άπελπιστική!

Πού είναι οι πνευματικές έκτραπέτες, πού έπρεπε να γίνουν μέσα στο λαό, γιά να νιώσει βαθιά τά σύγχρονα πρόβλήματα και να τωσθεί η πίστη του στα πνευματικά αγαθά; Πού είναι οι διαφωτιστικές έργασίες, πού έπρεπε να γίνουν μέσα στο λαό, γιά ν' άντιληφθεί την έλληνική πνευματική κληρονομία, να νιώσει υπεργνάεια γι αυτή και ν' άποχτήσει έθνική αυτοπεποίθηση άξια γιά τά μεγάλα έργα; Πού είναι η συγχρονισμένη πνευματική τροφή, πού δώσαμε τó λαό όσοι κολακευόμαστε ν' αυτοτιλοφορομύσμε «διανοούμενοι», γιά να τού κρατούμε ζύπνια η συνείδηση και ζωντανή τη διάθεση γιά τίς πραγματικές άξίες τού πανανθρώπινου πολιτισμού... "Ερμηία, έρημια μεγάλη και άποκαρδιωτική!...

Ξαίρω τίς προφάσεις κ' έχω πικρότατη πείρα άπ' αυτές: "Ο άγώνας γιά τó ψυμί, η έλλειψη μέσαν, ο περιορισμένος μας χρόνος, η άδιαφορία τού κόσμου, κι άλλες αναλογες προφά-

σεις γιά ύπεκφυγή. "Αλλά «όποιος δέ θέλει ν' άλέσει, πέντε μέρες κοσκινίζει», λέει ο θυμόσοφος κυπριακός λαός. "Εμείς πέντε χρόνια μπορεί να κοσκινίζουμε τά πύουρα της άδιαφορίας μάς και να μη βαρεθούμε!

Κι όμως η πραγματική αίτια δέν είναι αυτή. Γιατί κι ο άγώνας γιά τó ψυμί θα μάς γίνει ελαφρότερος με την πνευματική άπασχόληση, κ' η δική μας η ζωή θ' άπυχτήσει ούσιασι κώτερο περιεχόμενο με την άληθινα πνευματική έργασία μέσα στο λαό. "Ο χρόνος πού ξοδεύουμε στις κλάφες και στις μεμψιμοιρίες είναι πάνω από άρκετος γιά να ξαναβάλουμε σ' ένέργεια τά πνευματικά ενδιαφέροντα τού κόσμου. Και τά μέσα πού έχουμε, όσο λίγα και νάναι, πάντα είναι άρκετά γιά να μη δικαιολογούν την αδράνεια μάς. Μπορεί να μην έχουμε τó ευαγγελικό «τάλαντο», μα κάποιες πενταροδεκάρες έχουμε. Μα κι αυτές σκάψαμε βαθιά στο γή και τίς κρύψαμε, και δέν τίς χρησιμοποιούμε, δέν τίς δουλεύουμε. "Όσο γιά την άδιαφορία τού πολλού κόσμου γιά τά πνευματικά ζήτήματα, πώς άσχετα φαναζόμαστε ότι θα διαλυθεί, άν αύτο, πού έχουμε κάτι να τού δώσουμε, κλείνουμε στο καρβούκι τους και δίνουν έμπραχτο παράδειγμα άδιαφορίας και αδράνειας πνευματικής;

Μήπως πρέπει να ύποψιαστούν πώς πραγματική αίτια είναι η πνευματική κακορίζικια και στεριότητα τών διανοουμένων μάς; Μήπως είναι και κάλτικες οι πνευματικές «πενταροδεκάρες» μάς; Δέν τó πιστεύω, γιάτι δέν τρωμερό γιά την Κύπρο. Κάποια φωτεινά παραδειγματα ξεμυτιζούν πού και πού, και μού ένίσχουν την πίστη μου, πώς ο τόπος μάς έχει και τίς πνευματικές δυνάμεις και τά ήθικά μέσα να δημιουργήσει μιá σωστή και ζωντανή πνευματική κίνηση και πολιτιστική παράδοση βιώσιμη και αξιοπρόσητη. Χρειάζεται μόνο να βγούν από την αδράνεια τους οι πνευματικοί έργάτες, να έργαστούν έντατικά και οργανωμένα, μ' άγάπη γιά τόν τοπο και ζήλο γιά τόν πολιτισμό. Να ύποστούν κάποιες θυσίες άτομικές, να υπερκινήσουν τίς μεμψιμοιρίες ταν, και να δώσουν τόν έαυτό τους γιά τó μεγάλο έργο της διαφώτισης. Να πάρουν την άποστολική ράβδο και να σκορπίσουν δημιουργικά τούς πνευματικούς θησαυρούς ταν. Είναι καιρός πια να ζυπήσει ο τόπος αυτός, κ' είναι καθήκον όλων, όσοι μπορούν, να τότε βοηθήσουν στην πνευματική άνόρθωση τού. "Όσοι πιστοί!...

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΜΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΩΡΕΑ

"Ο κ. "Ερ. Φίσιερ Γαλάτης, από τó Γαλάζι της Ρουμανίας, δώρησε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο την «Histoire de la Régénération de la Grèce» τού Pouqueville και μιá σπουδαία σειρά από 27 μεγάλες λιθογραφίες, πού έξεκονίζουν ήρωες της "Ελληνικής "Επαναστάσεως τού 1821 σύμφωνα με τίς γνωστές έλιογραφίες τού Γερμανού ζωγράφου "Εος. Την έξαιρετική αυτή δωρεά ο κ. Φίσιερ τή συνόδευσε με μιá ένθουσιασδή και διαφωτιστική έπιστολή, από την όποια δη-

δημοσιεύουμε τὰ παρακάτω: «Αὐταὶ αἱ λιθογραφίαι πρὸ περισσοτέρων τῶν 50 ἐτῶν, ὅτε ἀκόμη δὲν ὑπῆρχον φωτογραφικαὶ ἀναπαραστάσεις ἐπὶ τῆς βάσει τῶν ἐλιθογραφῶν τοῦ Ἔσος τῶν ἀνηρημένων ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου, ἐσχεῖογραφήθησαν διὰ χειρὸς ἐπιλίθου ὑπὸ ἐνὸς Ἑλλήνας, Π. Μ. Πεστεραλζιόγλου, ὁ ὁποῖος ὡς τυπογράφος καὶ λιθογράφος διήγε μεμονωμένην ζωὴν ἀφιερωμένην εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς νεότητός του πλησίον τῆς γενεθλίου μου πόλεως Γαλαζίου, εἰς τὴν εὐλίμενον πόλιν Βράϊλαν. Ὁ πατὴρ του εἶχε συναγωνισθῆ μέ ἐκείνους τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ αἷμά των ἐδημιούργησαν τὴν νέαν Ἑλλάδα, καὶ αὐτός ὁ ἴδιος ὡς παιδί εἶχε ζῆσει τὴν φρικτὴν Ἐποποιίαν....

...Διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ αὐταὶ αἱ λιθογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἐξωραΐσαν τὴν νεότητά μου, νὰ ἀνακαλοῦν ζωντανὰ εἰς τὴν μνήμην τῆς νεολαίας τῆς Κύπρου (...), ὅτι μόνον ὁ μέγας Ἰδεαλισμὸς τῶν προγόνων των ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὸν μικρότερον μεταξὺ τῶν λαῶν τὸν ἔκαμε τὸν μεγαλύτερον εἰς τὸν κόσμον. Αὐταὶ αἱ λιθογραφίαι δὲν ἀνήκουν εἰς ἰδιωτικὴν συλλογὴν, ἀλλ' εἰς τοὺς τοίχους μιᾶς Αἰθούσης Σχολείου, ἵνα ὁ Ἰδεαλισμὸς, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἑλευθερίαν καὶ τὸ θάρρος, τὸ ὁποῖον ἀκτινοβολοῦσι, ζῶσι περαιτέρω εἰς τὴν φαντασίαν τῶν μαθητῶν, ὡς ἄλλοτε ποτε ὄνειρον, ὅταν ἡ σοβαρότης τῆς ζωῆς βροδύτερον θὰ πλησιάσῃ προσερχομένη πρὸς αὐτοὺς. Καὶ οὕτω θέλω αὐτὰ τὰ ἀγαπητὰ μου πράγματα νὰ ἀφιερῶσω εἰς ἐκεῖνο τὸ Γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς τῆς νήσου, πρὸς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης δι' ἄληθιν τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποῖαν ἕκαστος εἰς τὸ εἶδος του μᾶς ἔχει δεῖξει»...

Οἱ λιθογραφίαι αὐτὲς θὰ μποῦν σὲ κατάλληλα πλαίσια καὶ θὰ ἀναρτηθῶν στὴ μεγάλη Αἶθουσα Τελετῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τεύχρον Ἀνθία: Ἡ ἀγροτικὴ μας ἀνοδος. Μελέτη, Κύπρος 1943, σ. 36. 2].

Κώστα Προσοπῆ: Στοιχειώδης γραμματικὴ τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἐκδόσεις Παγκυπρίου Γυμνασίου, Λευκωσία 1943. σ. 96. 3]. 4. 12.

ΤΥΠΟΣ

Πήραμε τὶς ἐφημερίδες: *Ἐλευθερία*, *Ἀνεξάρτητος*, *Κυπριακὸς Τύπος*, *Φωνὴ τῆς Κύπρου*, *Πάφος*, *Παρατηρητής* καὶ *Χρόνος* καὶ τὰ περιοδικὰ *Ἑλλὰν*, *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, *International Dentistry* καὶ *Portugal*.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦμε τοὺς συνδρομητὰς ποὺ καθυστεροῦν τὴ συνδρομὴ τους νὰ μᾶς τὴ στείλουν στὴ διεύθυνση: Κυπριακὰ Γράμματα, 19 Οὐζουνιάν, Λευκωσία.

Γνωστοποιοῦμε πὸς ἔχουμε λίγες ἀσπλάγη ῥωτες σειρὰς τοῦ περιοδικοῦ, ὥστε ὅσοι θέλουν νὰ τὶς ἀγοράσουν πρὶν ἐξαντληθῶν ἔχουμε ἐπίσης μερικὰ μονὰ τεύχη ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ποὺ μποροῦμε νὰ τὰ διαθέσομε.

Ἄν μερικὸι συνδρομητὰς δὲν παίρνουν κανονικὰ τὸ περιοδικό, τοὺς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὸ γνωστοποιήσουν γράφοντας μὲ καθαρὰ τὴν τωρινὴ διεύθυνσίν τους.

κ. Ι. Χ. Π. Ρ. Βαρώσια. Ἡ νέα σας ἐργασία πολὺ φτωχὴ καὶ στὸ περιεχόμενον καὶ στὴν τέχνη. Κι ὁ λόγος ἔχετε καλὰ προσόντα, ποὺ μὲ προσεχτικὴ καλλιέργειά τους θὰ σὰς κάνουν ἱκανοὺ νὰ γράψετε ἐνδιαφέροντα πράγματα.—κ. Φ. Χ. Βαρώσια. Τὸ «Στὸν καιρὸ τῆς ἀνομβρίας» εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον, γιατί ἀγγίζει τοπικὸ θέμα, ἀλλὰ κι αὐτὸ θὰ χρειαζόταν τεχνικώτερη ἐπεξεργασία. Τὰ ἄλλα εἶναι πολὺ προχειρογραμμένα, μὲ φραστικὰ καὶ λογικὰ ἀκροβασιὰ καὶ ὑπερρισμούς.—κ. Ἀ. Χρ. Λευκωσία. Δὲν πιστεύω νᾶχετε τὴν ἀπαιτησὴ νὰ μεσολαβήσομε ἀνάμεσα στὸν... «Ἄγγελος» σου καὶ σένα. Οὐδὲ καὶ νὰ σὰς παρηγορήσομε μποροῦμε, γιατί κακοποιεῖτε καὶ τὴν τέχνη καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγάπην.—κ. Ν. Ἀπ. Μόρφου. Εἶναι ἀτεχνὸ τὸ ποιημὰ σας καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του ἰδέα μόλις ποὺ διαγράφεται. Μὲ εὐχαρίστησιν μᾶς θὰ δοῦμε ἄλλα σας ποιήματα, γιατί θαρροῦμε πὸς μπορεῖτε νὰ ἐξελιχθῆτε καλά.—κ. Χρ. Α. Πηγαῖνα. Ἐχει λάθην στιχογραφικὰ τὸ ποιημὰ σας κ' οἱ ποιητικὰς του εἰκόνας εἶναι κοινότητες καὶ χωρὶς προσωπικότητα. Τὰ «δημοτικὰ τραγούδια» σας εἶναι ἢ γνωστὰ δίστιχα ἢ παροιμίαι, καὶ νομίζομε πὸς οἱ ἐρμηνεῖαι σας δὲν εἶναι πάντα σωστὰς. Ὡστόσο ἡ συλλεκτικὴ αὐτὴ ἐργασία σας ἔχει πολλή

σημασία για την κυπριακή λαογραφία και πρέπει να τη συνεχίσετε συστηματικότερα.—κ. Έμ. Παπ. Λευκοσία. Ο διαταγμός σας δεν είναι λανθασμένος: όπως και σείς το λέτε, δεν έχετε «καμιά σχέση με την ποίηση» και καλά κάνατε να πραγματοποιήσετε την απόφαση σας ν' ασχοληθίτε «με κάτι άλλο». Φοβουμάστε πως δεν θα διαβάσατε ποίηση, γιατί τότε θα καταλαβαίνατε τις μεγάλες απαιτήσεις της υψηλής αυτής τέχνης του λόγου. Αμα διαβάσατε πραγματική ποίηση, θα καταλάβετε μόνος σας τα λάθη στα «πρωτόλεια» σας. Μη στενοχωριέστε όμως. Δεν είναι ανάγκη να γίνουν όλοι οι άνθρωποι ποιητές. Γιατί δεν δοκιμάζετε να γίνετε... αεροπόρος ή ψαράς;...—κ. Χ. Ι. Λευκοσία. Γιατί δεν πηγαίνετε, παιδί μου, στο χωριό σας να γλυτώσουμε και μεις από τη «Νοσταλγία» σας; Θάχει και γάλα φρέσκο τώρα και θα μπορείτε να «ποκοφτήτε» μιά χαρά!—κ. Φιλ. Πέτρ. Κακοπετριά. Πολύ συγκινητικό και λεβέντικο το ποιήμα σας—«Άθνη μου», μά έχει στιχουργικά λάθη (χασμωδίες) και λέξεις εξεζητημένες (π.χ. τί θα πεί «γευστά»;) Αν μπορούσατε να μάς τό ξαναστείλετε διορ-

θωμένο, μ' ευχαρίστηση μας θα τό δημοσιεύουμε.—κ. Γ. Χ. Ζώδια. Το σονέτο θέλει πολλή μαστοριά, γιατί τό συμπυκνωμένο και βαθύ περιεχόμενό του κ' ή προκαθορισμένη μορφή του πρέπει ν' ακολουθούν αυστηρά τους νόμους του. Και σείς δεν μπορείτε ν' αναπτύσετε άνετα τήν κλειστή ατμόσφαιρα. Θέλετε λευτεριά και κίνηση και στη μορφή και στην ούσια, και στη ζωή. Τα προηγούμενά σας ποιήματα που δημοσιεύσαμε, είναι τό κατάλληλο κλίμα για σάς. Γιατί νά θέλετε να φυλακίσετε τόν εαυτό σας; Περιμένουμε νέα σας ποιήματα και στηρίζουμε πολλές ελπίδες σέ σάς.—κ. κ. Στ. Μαλά, Άγροτική Ένωσι Τρικώμου, Ί. Νικολάου, Ήλ. Ν. Ήλια, Βλ. Λούτσιο, Τ. Παπαδόπουλο, Ί. Π. Λ. Κονάρη, Γ. Πετρίδη, Στ. Αναστασιάδη, Ε. Χ. Α. Ν. Αμμοχώστου, Χρ. Τσουσιάνη, Θουκ. Αποστόλου, Σ. Ποταμίτη, Ένωσι Έργαζόμενων Γυναικών Αμμοχώστου, Ν. Χατζηνικόλα, Α. Καντούνα, Φ. Χατζησωτηρίου, Ί. Καραβιώτη, Άναγνωστήριον Έλληνικου Μουτουλλά, Σπ. Χαϊρετάκη, Ήρ. Άγαθαγγέλου. Πήραμε τις συνδρομές σας και σας εύχαριστούμε.

Ύπεύθυνος Ιδιοκτήτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύναια
 Τυπογραφείον "ΝΕΟΣ Κόσμος,, Θ. Κυριακίδου—Λευκωσία.